

Suvremeni konzervativni pokreti: od populizma do Generacije obnove

Drakula, Lorena

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:947852>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODJEK ZA ETNOLOGIJU I KULTURNU ANTROPOLOGIJU
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

Lorena Drakula

**SUVREMENI KONZERVATIVNI POKRETI:
OD POPULIZMA DO GENERACIJE OBNOVE**

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ankica Čakardić

Mentor: doc. dr. sc. Duško Petrović

Zagreb, srpanj 2021.

Sadržaj

1.	Uvod.....	1
1.1.	Metodologija	2
2.	Postavljanje konceptualnog okvira.....	5
3.	Populistička radikalna desnica u Hrvatskoj	10
3.1.	Generacija obnove kao populistička radikalno desna stranka – „Mi smo oluja koja dolazi!“ ...	12
3.1.1.	Nativizam, rasizam i ksenofobija Generacije obnove	14
3.1.2.	Autoritarizam i sigurnost	20
3.1.3.	Populizam, anti-establišment retorika i (anti)demokracija	26
4.	„Smrt fašizmu, za dom spremni!“	32
5.	Desnica i hegemonija	40
6.	Zaključak	45
7.	Popis literature	48

Suvremeni konzervativni pokreti: od populizma do Generacije obnove

Sažetak

Parlamentarni uspjesi i opći rast podrške stranačkoj obitelji populističke radikalne desnice u posljednjih pedesetak godina potaknuli su brojne diskusije o prijetnji revitalizacije fašizma kroz demokratske procese. U hrvatskom društveno-političkom kontekstu, nakon skretanja Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) prema desnom centru te nakon raspada desnice na parlamentarnim izborima 2016. godine, svjedočimo povećanju broja političkih stranaka na radikalnoj desnici. U radu se kroz studiju slučaja Generacije obnove, osnovane 2017. godine, utvrđuje prisutnost specifičnih ideoloških obrazaca populističke radikalne desnice u Hrvatskoj. Istraživanje je utemeljeno na analizi diskursa, polustrukturiranim intervjuima s članovima stranke te na promatranju sa sudjelovanjem tijekom višestrukih posjeta *Desničarima u pubu* – neformalnim druženjima u organizaciji stranke. Promatrajući kako se populistički radikalno desni ideološki obrasci artikuliraju u javnom prostoru, pokušat će se odrediti politički ciljevi i preferirane strategije Generacije obnove te na temelju toga utvrditi opravdanost straha od povratka fašizma kroz okvir stranačke radikalne desnice u suvremenim demokracijama.

Ključne riječi:

populizam, populistička radikalna desnica, Generacija obnove, nacionalizam, autoritarizam, alt-desnica, anti-demokracija

Modern Conservative Movements: from Populism to the Generation of Renovation

Abstract

The parliamentary success and the general growth of support for the party family of the populist radical right in the last fifty years has stimulated numerous discussions about the threat of revitalizing fascism through democratic processes. In the Croatian socio-political context, after the Croatian Democratic Union (HDZ) turned to the center-right, and after the failure of radical right parties at the 2016 parliamentary elections, we are witnessing an increase in the number of newly formed political parties on the radical right. The case study of the Generation of Renewal, founded in 2017, establishes the presence of specific ideological patterns of the populist radical right in Croatia. The research is based on discourse analysis, semi - structured interviews with party members, and observation with participation during multiple visits to the *Rightists in pub* - informal gatherings organized by the party. Observing how populist radical right-wing ideological patterns are articulated in public space, this paper will try to determine the political goals and preferred strategies of the Generation of Renewal and on that basis determine the justification of fear of the return of fascism through the radical right parties in modern democracies.

Key words:

populism, populist radical right, Generation of Renovation, nationalism, authoritarianism, alt-right, anti-democracy

1. Uvod

Nakon pedesetak godina relativnog mirovanja, krajnja je desnica krajem prošlog stoljeća doživjela svojevrsan preporod – specifična artikulacija anti-imigrantskih i populističkih stavova omogućila je oživljavanje pokreta krajnje desnice i otvorila joj put izvan margina.¹ Različiti društveni trendovi utjecali su na stvaranje povoljnog okruženja za rast i razvoj pokreta na krajnjoj desnici, što je rezultiralo i rastom broja parlamentarno uspješnih pripadnika stranačke obitelji koja se danas najčešće naziva *populističkom radikalnom desnicom*.² Ideološke teme koje dolaze u fokus javnosti s rastom populističke radikalne desnice uključuju, između ostalog, protivljenje migracijama, kritiku postojećih elita, pozive na uspostavu reda i autoriteta te prokazivanje europske konstrukcije kao ugroze nacionalnom identitetu. Neke od direktnih posljedica normalizacije populističkog radikalno desnog diskursa su revizionistički stavovi o nacističkim i fašističkim (u hrvatskom kontekstu prvenstveno ustaškim) zločinima te podržavanje stavova koji zagovaraju etničku i rasnu čistoću nacionalnih država, pod opravdanjem obrane i očuvanja europskog/nacionalnog identiteta od prijetnje koja dolazi iz afričkih i azijskih zemalja.

Ove generalne tendencije mogu se promatrati i u hrvatskom kontekstu. Na posljednjim parlamentarnim izborima u srpnju 2020. godine prvi smo puta imali priliku vidjeti puno širu ponudu političkih stranaka na strogoj desnici koje su, počevši od Domovinskog pokreta kao trenutno najdominantnijeg u političkoj sferi, preko raznih varijacija pravaških stranaka, pa sve do Desne lige, na izborima ostvarile potpuno različite rezultate.³ Ovaj rad nema ambiciju dati sveobuhvatnu analizu krajnje desnice u Hrvatskoj i svih njenih aspekata, pa ću se u njemu

¹ Na ovo ukazuje, među ostalim, i količina medijskih članaka, posebice u lijevo-liberalnim medijima, koji se bave ovom temom. Neki od primjera: Gerra, Vanessa i Stojanovic, Dusan, „Far Right, even racist views go mainstream in Central Europe“, <https://apnews.com/article/3861bc14ddaf46528007919491e7820a> (Pristup: 29.10.2020); „Neo-Fascism on the Rise in Croatia, Council of Europe Finds“, <https://www.dw.com/en/neo-fascism-on-the-rise-in-croatia-council-of-europe-finds/a-43792245> (Pristup: 29.10.2020); Kuzmanić, Ana, „Fašizam u Europi. Kako to?“, <https://www.h-alter.org/vijesti/fasizam-u-europi-kako-to> (Pristup: 29.10.2020)

² Cas Mudde navodi sljedeće pojmove koji se koriste za denotaciju ove stranačke obitelji: ekstremna desnica, krajnja desnica, radikalna desnica, radikalni desni populizam, desni populizam, nacionalni populizam, novi populizam, neopopulizam, ekskluzivistički populizam, ksenofobni populizam, populistički nacionalizam, etno-nacionalizam, anti-imigrantske stranke, nativizam, rasizam, rasistički ekstremizam, fašizam, neofašizam, postfašizam, reakcionarni tribalizam, integralizam i antistranačje. Terminološki kaos posljedica je činjenice da autori često uopće ne nude definiciju pojmova, već ih koriste naizmjenično kako bi denotirali istu stvar. Mudde, Cas, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge University Press, 2007, str. 12.

³ Analizirajući rezultate izbora u totalitetu, desne stranke osvojile su značajno veći broj mandata nego ikada do sada, sveukupno čineći više od 2/3 hrvatskog parlamenta, čime je stabilan rast desnice i krajnje desnice, koji se u ideološkom smislu može pratiti od populariziranja građanskih inicijativa poput *U ime obitelji* 2013. godine, napokon dobio svoj vrhunac i u parlamentarnom obliku.

fokusirati prvenstveno na analizu jednoga konkretnog primjera, političke stranke Generacija obnove. Ova je relativno mlada politička stranka specifična po tome što okuplja isključivo mlade ljude, skupinu koja je općenito nisko zastupljena u političkim strankama⁴ te da joj je prvenstveni politički cilj osiguravanje generacijske smjene unutar establišmenta.

U prvome se dijelu rada pokušava pokazati kako je osnivanje Generacije obnove simptom rasta populističke radikalne desnice u hrvatskom kontekstu. Cilj je pritom barem djelomično pokušati odgovoriti na pitanje koje su specifične historijske konjunkcije dovele do (tako kasnog) javljanja populističke radikalne desnice u Hrvatskoj. U drugom se dijelu rada utvrđuje potencijal Generacije obnove za mobilizaciju širih masa s obzirom na njihove političke strategije te se time pokušava procijeniti prijetnja koju ta stranka, kao dio populističke radikalne desnice, eventualno predstavlja za suvremenu liberalnu demokraciju. Pritom će na pitanje kojim političkim ciljevima stranka daje prednost u svom radu biti potrebno odgovoriti empirijski.

1.1. Metodologija

Polazeći od pretpostavke da društvene znanosti imaju za cilj utvrditi motivacije i kalkulacije subjekata koji ne djeluju prema zadanim pravilima, potrebno je utvrditi koje su konkretni faktori ili društveno-politički uvjeti potakli članove Generacije obnove na osnivanje i pridruživanje novoj stranci. Generacija obnove pritom se uzima kao studija slučaja (*case study*), koji Pascal Vennesson definira kao „fenomen ili događaj, izabran, konceptualiziran i analiziran empirijski kao manifestacija šire klase fenomena ili događaja“.⁵ Pri određivanju populističke radikalno desne ideologije javlja se problem cirkularnosti: u analizi pretpostavljamo da neka stranka pripada populističko radikalno desnoj obitelji jer ima specifičan set karakteristika, a taj se specifičan set karakteristika određuje prema ideologiji pojedinih stranaka koje smo već odredili kao pripadnice stranačke obitelji populističke radikalne desnice. Cas Mudde kao rješenje ovog problema predlaže donošenje minimalne definicije, kojom se određuje pripadnost neke stranke specifičnoj stranačkoj obitelji, te maksimalne definicije, koja bi uključivala obuhvatan pregled karakteristika koje se uglavnom pojavljuju u ideološkom sadržaju ili političkim pozicijama tih

⁴ Ilišin, Vlasta, „Paradoksi demokratskog potencijala suvremene generacije mladih“, u: Ilišin, Vlasta et al. (ur.), *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Zagreb, 2015, str. 15-45, ovdje str. 17.

⁵Vennesson, Pascal, „Case Studies and Process Tracing: Theories and Practices“, u: Della Porta, Donatella i Keating, Michael (ur.), *Approaches and Methodologies in Social Sciences. A Pluralist Perspective*, Cambridge University Press, 2008, str. 223-239, ovdje str. 226.

stranaka u različitim društvenim kontekstima.⁶ Pri tome je vrlo jednostavno upasti u zamku nametanja već razrađenih teorijskih okvira potpuno novim pojavama, ali i u zamku formiranja novih stranačkih obitelji zbog najmanjih odstupanja.

Premda o temi popularizacije populističke radikalne desnice danas postoji ekstenzivna literatura⁷, heterogenost te stranačke obitelji značajno otežava donošenje obuhvatnih teorija o njihovom razvoju. Uzimajući u obzir eventualna odstupanja i specifičan društveno-politički kontekst u kojem se Generacija obnove javlja, pretpostavka je ovoga rada da ona potencijalno predstavlja arhetip evolucije unutar pokreta ili stranačke obitelji. Znanje o ovim varijacijama može nam pomoći procijeniti i zašto neke stranke u konačnici postignu parlamentarni uspjeh ili postanu dio *mainstreama*, a druge ne. Analiziranje Generacije obnove kao specifičnog slučaja u sklopu širih tendencija radikalizacije desnice u tom smislu podrazumijeva kritičku refleksiju o ustaljenim „granicama i općeprihvaćenim kategorijama društvenih i političkih fenomena“.⁸

Empirijsko istraživanje o Generaciji obnove, provedeno u periodu od siječnja 2018. godine do prosinca 2020. godine, temeljilo se na etnografiji. Koristila sam se metodama promatranja sa sudjelovanjem, analize medijskog diskursa te polustrukturiranog intervjua. S obzirom na činjenicu da granice terena u istraživanju radikalne desnice nisu sasvim jasne, studiju sam fokusirala na članove i simpatizere Generacije obnove. Od siječnja do ožujka 2018. godine sudjelovala sam na događanjima pod nazivom „Desničari u pubu“ u Zagrebu – neformalnom druženju na kojemu se „u opuštenoj atmosferi raspravlja o aktualnim društveno-političkim temama iz desne perspektive“.⁹ „Desničari u pubu“ događaj je u službenoj organizaciji Generacije obnove koji okuplja članove, simpatizere i povremene goste, a na redovitoj dvotjednoj bazi odvijao se u Zagrebu te povremeno u Rijeci, Splitu, Varaždinu i Karlovcu. Nakon što sam nekoliko puta prisustvovala navedenom događaju, vodstvo Generacije obnove zamolilo me da više ne dolazim zbog toga što to uznemirava neke članove i negativno se

⁶ Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, str. 14.

⁷ Primjerice: Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*; Mudde, Cas, *The Far Right Today*, Polity Press, Cambridge, 2019; Von Mering, Simone i Wyman McCarty, Timothy (ur.), *Right-Wing Radicalism Today. Perspectives from Europe and the US*, Routledge, London i New York, 2013; Akkerman, Tjitske, de Lange Sarah L. i Rooduijn, Matthijs (ur.), *Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe. Into the Mainstream?*, Routledge, London i New York, 2016; Mammone, Andrea, Godin, Emmanuel i Jenkins, Brian, *Varieties of Right-Wing Extremism in Europe*, Routledge, London i New York, 2013; Kopytowska, Monika, (ur.), *Contemporary Discourses of Hate and Radicalism accross Space and Genres*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam i Philadelphia, 2017.

⁸ Vennesson, *Case Studies and Process Tracing: Theories and Practices*, str. 230.

⁹ Opis Facebook događaja, <https://www.facebook.com/DesnicariUPubu/> (Pristup: 2.11.2020).

odražava na posjećenost događaja. Umjesto toga, pristali su na to da provedem osam polustrukturiranih intervjua s različitim članovima i simpatizerima stranke, uključujući članove predsjedništva. Intervjui su provedeni u dva navrata – u lipnju 2019. godine i od listopada do prosinca 2020. godine, s namjerom da se istraže eventualne promjene u stavovima i očekivanjima nakon parlamentarnih izbora u srpnju 2020. godine. Konačno, kroz analizu medijskog diskursa Generacije obnove pokušala sam utvrditi koje su teme u fokusu javnih istupa stranke te postoji li diskrepancija između propagiranih političkih stavova i realne ideologije koju zastupaju.

Rezultati empirijskog istraživanja djelomično su uvjetovani činjenicom da su kazivači i sudionici na „Desničarima u pubu“ bili svjesni činjenice da su moji politički stavovi potpuno suprotni od njihovih. Premda su našim intervjuima pristupali otvoreno i s namjerom uspoređivanja političkih stajališta, u istraživanju nisam imala pristup ekstremnijim sadržajima koje međusobno dijele unutar grupa na društvenim mrežama (o postojanju takvog sadržaja dobila sam informacije od nekih članova i bivših članova). Činjenica je, također, i da sam sama pristupila istraživanju s određenom dozom naklonosti specifičnom političkom cilju. Polazim od pretpostavke, kako je navode Donatella Della Porta i Michael Keating, da su normativna pitanja neizbježna u društvenim znanostima prvenstveno zato što su sami temeljni koncepti često vrijednosno nabijeni, posebice unutar političke teorije.¹⁰ Stoga je pretpostavka ovog rada također i da kultura i ideologija predstavljaju autentični element u socijalnim i historijskim procesima te da njihovo istraživanje može značajno pridonijeti općem pokušaju utvrđivanja principa historijskih promjena i osvjetljavanja najpodobnijih trenutaka za političke akcije.

¹⁰ Della Porta, Donatella i Keating, Michael, „Introduction“, u: Della Porta, Donatella i Keating, Michael (ur.), *Approaches and Methodologies in Social Sciences. A Pluralist Perspective*, Cambridge University Press, 2008, str. 1-16, ovdje str. 8.

2. Postavljanje konceptualnog okvira

Politički spektar krajnje desnice heterogena je i kontekstualno uvjetovana porodica specifičnih globalnih, nacionalnih ili lokalnih pokreta te se niti jedan njen dio ili specifična nacionalna manifestacija ne može uzeti kao paradigmatski primjer krajnje desnice uopće. Svaki od tih pojedinačnih pokreta unutar porodice razvijao se u specifičnim uvjetima koji su oblikovali temeljna pitanja kojima se pokret bavio, kao i mogućnosti odgovora na njih. Desnica se u najopćenitijem smislu definirala kao pozicija koja odbacuje politike moderniteta, tj. njene ključne ideje emancipacije i racionalnosti. Međutim, suprotstavljanje modernosti nije ključni element ideologije suvremenih stranaka krajnje desnice, već je to prije usmjerenje prema alternativnom konceptu modernosti.¹¹ Cas Mudde, oslanjajući se na Norberta Bobbia, nudi alternativnu distinkciju između ljevice i desnice baziranu na njihovim generalnim stavovima prema egalitarizmu.¹² Pripadnost desnom dijelu političkog spektra tako se utvrđuje vjerovanjem u postojanje prirodnih i urođenih razlika među ljudima te zauzimanjem stava da država ne smije intervenirati kako bi se te razlike smanjile. Usprkos konceptualnom problemu definiranja same desnice, postoji konsenzus oko činjenice da stranke i pokreti koji se smještaju na krajnju desnicu imaju određenu ideološku koherentnost, mogu se razlikovati od drugih stranačkih obitelji te da njihove ideologije pripadaju desnoj strani političkog spektra. Različite definicije krajnje desnice, uglavnom nastale u posljednjih tridesetak godina, ističu karakteristike nativizma (ili tzv. ekskluzivističkog nacionalizma), autoritarizma i anti-demokratskih stavova kao određujuće za pojavu ekstremne i radikalne desnice, uz čestu prateću pojavu ksenofobije, rasizma i populizma.¹³

Mudde tako navodi da je temeljni koncept krajnje desnice nacija interpretirana u nativističkom vidu, kao ideologija koja „smatra da bi države trebale biti nastanjene samo članovima autohtone grupe ('nacije') i da su izvannacionalni elementi (osobe i ideje) fundamentalna prijetnja homogenoj naciji državi“.¹⁴ Ključan je cilj tada potpuna

¹¹ Paxton, Robert, *The Anatomy of Fascism*, Vintage Books, New York, 2004, str. 19.

¹² Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, str. 26.

¹³ Vidi: Mudde, „Right-wing extremism analyzed: a comparative analysis of the ideologies of three alleged right-wing extremist parties (NPD, NDP, CP’86)“; Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*; Carter, Elisabeth, „Right-wing extremism/radicalism: reconstructing the concept“, *Journal of Political Ideologies*, 23 (2), 2018, str. 157-182.

¹⁴ Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, str. 19. Carter ovu karakteristiku određivanja nacionalne pripadnosti kroz etničku pripadnost, uz popratno isključivanje ne-pripadnika također uzima kao temeljnu pri definiranju radikalne i ekstremne desnice, ali naziva ju ekskluzivističkim nacionalizmom. Carter pritom naglašava da u malom broju slučajeva postoje stranke koje se nisu mobilizirale oko pitanja rase i imigracije, već je njihova ideologija umjesto toga ukorijenjena u tzv. holističkom nacionalizmu kojeg definira kao zahtjev za potpunim

homogenizacija građanstva i postizanje monokulturne države, što se postiže raznim strategijama i kombinacijama metoda kao što su asimilacija, isključivanje ili čak genocid.¹⁵ Suvremene stranke pritom se distanciraju od biološkog rasizma i antisemitizma i umjesto toga zagovaraju etnopluralističku doktrinu koja tvrdi da moramo spriječiti kulturno miješanje kako bi sačuvali jedinstveni nacionalni karakter različitih naroda. Međutim, kako naglašava Mudde, premda rijetke stranke spominju rasu, postoji prešutan pristanak oko toga da je „vlastita“ nacionalna država bjelačka.¹⁶ Isto tako, neke stranke razlikuju europske i neeuropske strance, tvrdeći da prvi dijele neku vrstu meta-kulture i zbog toga se mogu asimilirati, dok za druge to nije moguće. U posljednje je vrijeme ovakav kulturološki rasizam posebno vidljiv na religijskoj osnovi, pri čemu se tvrdi da je islam suštinski nekompatibilan s liberalnom demokracijom i „europskom civilizacijom“, zbog čega se muslimani nikada neće moći asimilirati u europskim nacionalnim državama. Osjećaj prijetnje dominantnoj etničkoj zajednici razvija se tako kroz diskurs o kulturnom izumiranju do kojeg će doći ukoliko se dozvoli etničko ili kulturno miješanje. Kroz etnopluralizam i govor o očuvanju europskog identiteta stranke krajnje desnice mobiliziraju ksenofobne i rasističke sentimente, istovremeno izbjegavajući stigmatizaciju.

Važna karakteristika suvremene krajnje desnice isto je tako i autoritarizam, konceptualiziran kao kombinacija konvencionalizma, submisije autoritetu i agresije u ime autoriteta. Konvencionalizam se manifestira u zagovaranju javnih politika koje štite i zagovaraju očuvanje tradicionalnih društvenih normi, vrijednosti, morala, uloga i načina života.¹⁷ Sklonost prema submisiji ili podređivanju autoritetu teže je formulirati kao ideologiju, ali Carter naglašava da je ona vidljiva u načinu na koji stranke govore o vrijednostima reda, discipline, pokoravanja i poštovanja te u pristupu stranaka prema autoritetu i državi.¹⁸ Konačno, agresija u ime autoriteta može se vidjeti u društvenim, političkim i pravnim mjerama kažnjavanja, uključujući moralne osude i diskriminaciju onih koji krše tradicionalne društvene norme i prijete koheziji društva te u zagovaranju povećanja ili osnaživanja sankcija za počinitelje kaznenih djela.¹⁹ Premda ovako konceptualiziran autoritarizam jest definirajuća

podređivanjem pojedinca, tj. njegovih građanskih i političkih sloboda, interesu i volji kolektiva u formi nacionalne države. Holistički i ekskluzivistički nacionalizam se pritom mogu manifestirati i zajedno. Vidi: Carter, „Right-wing extremism/radicalism: reconstructing the concept“, str. 171.

¹⁵ Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, str. 16.

¹⁶ Isto, str. 145.

¹⁷ Isto, str. 167.

¹⁸ Carter, „Right-wing extremism/radicalism: reconstructing the concept“, str. 168.

¹⁹ Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, str. 167.

karakteristika desnog ekstremizma i radikalizma, drugačije se manifestira u specifičnim ideologijama stranaka s obzirom na različite kombinacije ovih triju elemenata.

Pojam radikalne desnice obuhvaća stranke i pokrete koji kombiniraju navedene nativističke i autoritarne stavove, a pojam ekstremne desnice uz njih uključuje i one anti-demokratske. Premda autoritarizam i nativizam sami po sebi uključuju stavove suprotne ključnim principima liberalne demokracije (primjerice političkom pluralizmu ili ustavnoj zaštiti prava manjina), radikalna desnica barem načelno prihvaća procedure i institucije demokracije, dok ekstremna desnica odbacuje demokraciju kao takvu.²⁰ U skladu s navedenim, radikalna desnica nije tek umjereni oblik ekstremne desnice (fašizma, nacizma i njihovih neo-oblika), već zaseban fenomen kojeg je kao takvog potrebno promatrati.

Posljednja karakteristika koja se pretežno javljala u definicijama krajnje desnice iz perioda Muddeova istraživanja jest populizam i antiestablišment retorika. Mudde populizam definira kao „slabu“ „ideologiju koja smatra da je društvo podijeljeno u dvije homogene i antagonizirane grupe – 'neiskvaren narod' nasuprot 'korumpiranih elita' te da politika treba biti ekspresija 'opće volje' naroda“ koja ne treba biti ograničena ljudskim pravima ili drugim ustavnim garancijama.²¹ Pritom je naglasak na činjenici da je on „slaba“ ideologija, što znači da ne može postojati sama za sebe, nema koherentnu programatsku bazu ili specifičan set pozicija po određenim pitanjima pa kohabitira s drugim ideologijama.²² Odnos populizma i radikalne i ekstremne desnice može se, međutim, promatrati iz nekoliko aspekata, ovisno o tome definiramo li populizam kao politički stil, posebnu vrstu ideologije ili kao samu logiku političkog.

U stručnoj literaturi još uvijek ne postoji konsenzus oko načina definiranja populizma jer se on ne može promatrati isključivo kao skup ideoloških sadržaja, specifičan oblik mobilizacije ili društveni projekt.²³ Zbog njegove visoke prilagodljivosti i ovisnosti o političkom i kulturnom kontekstu, kao i o načinu korištenja, teško mu je odrediti minimalnu definiciju. Dodatna je otegotna okolnost činjenica da se pojam populizma od 1990-ih u javnom diskursu koristio kao samorazumljiv, služeći tako performativnoj ulozi demoniziranja i isključivanja više nego

²⁰ Carter, „Right-wing extremism/radicalism: reconstructing the concept“, str. 168.

²¹ Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, str. 23.

²² Carter, „Right-wing extremism/radicalism: reconstructing the concept“, str. 170.

²³ Taguieff, Pierre-André, *Osveta nacionalizma. Neopopulisti i ksenofobi u napadu na Europu*. TIM Press, Zagreb, 2017, str. 69.

utvrđivanja i opisivanja. Kada se govorilo o populizmu političara na desnici, prvenstveno se referiralo na

instrumentalizaciju javnih osjećaja anksioznosti i razočaranja, dramatizaciju „ranjivosti“ nacije u vrijeme stvarne ili izmišljene krize te njihovu mogućnost da mobiliziraju ljude na temelju političkog nezadovoljstva.²⁴

Međutim, rastuća dinamika populističkih stranaka od sredine 80-ih godina naovamo pokazuje da one ne predstavljaju prolazan fenomen, a njihovi parlamentarni uspjesi u posljednjih 20-ak godina pokazuju da su te stranke relevantne sudionice izbornog natjecanja, da modificiraju svoje programatske sadržaje u skladu sa strateškim ciljevima te da se ne mogu banalizirati u značenje jednostavnog izraza društva spektakla, površnosti, trgovine i publiciteta.²⁵ U tom smislu, pogrešno je:

vjerovati da se „populizam“ svodi na iskazivanje „strasti“, „nagona“, „instikata“ ili „raspoloženja“, te ga je dopušteno odbaciti u tminu iracionalnog kao znak neugodne i mračne regresije političkog života (dok je „demokracija“, baš suprotno, utjelovljenje racionalnosti, Napretka i naslijeđa prosvjetiteljstva).²⁶

Populizam promatran kao politički stil i retorika zasigurno demagoški instrumentalizira strahove i osjećaje bunta i transformira strasti u motivaciju za političku akciju, ali većina političkih lidera, smatrani oni populističkima ili ne, barem djelomično djeluje i mobilizira ljude upravo apelirajući na određene emocionalno nabijene, ali uglavnom prazne označitelje. Ako je populizam posvuda, onda gubi svaku razlikovnu vrijednost i označava samo opći način komuniciranja unutar politike. Ovakvo viđenje populizma razvija Ernesto Laclau u svojoj knjizi *On Populist Reason*:

Je li populizam uistinu tek prijelazni moment prouzročen nezrelošću društvenih aktera, koji će biti prevaziđen u kasnijoj fazi, ili on čini stalnu dimenziju političke akcije koja se nužno javlja (u različitoj mjeri) u svim političkim diskursima, subvertirajući i komplicirajući djelovanja tzv. „zrelijih“ ideologija?²⁷

Laclau dalje tvrdi da je populizam upravo način konstruiranja političkog pa zadatak nije usporediti i analizirati sadržaj populističkih zahtjeva, već istražiti njihovu performativnu ulogu u specifičnom kulturnom kontekstu.²⁸ Prazni označitelji, poput primjerice „pravde“ ili „morala“, temeljeni su na ideološkim konstruktima koji imaju veliku moć u nekom društvu, a

²⁴ Carter, „Right-wing extremism/radicalism: reconstructing the concept“, str. 165. U svim slučajevima kada se citira izdanje na engleskom jeziku prijevodi su moji.

²⁵ Taguieff, *Osveta nacionalizma. Neopopulisti i ksenofobi u napadu na Europu.*, str. 15.

²⁶ Isto.

²⁷ Laclau, Ernesto, *On Populist Reason*, Verso, London i New York, 2005, str. 18.

²⁸ Isto, str. 13.

korišteni u političkom diskursu označavaju niz neispunjenih zahtjeva i unificiraju ih unutar jedne političke ideje. Laclau tako objašnjava činjenicu da populizam dominira u periodima krize, a posebice u trenucima krize političke reprezentacije kada veliki dio stanovništva smatra da njihovi interesi i zahtjevi nisu zastupani u političkoj areni. Na tom tragu Taguieff kao radnu hipotezu predlaže da se rast populizma od 80-ih godina 20. st. do danas interpretira kao „simptom“ krize demokracije,²⁹ te, u skladu s Laclauovim postavkama, djeluje politički racionalno, dajući narodu sposobnost da se konstruira kao politički subjekt. Tako shvaćen populizam nema denotaciju jer se ne pripisuje određenom setu fenomena, već političkoj logici koja ih nadilazi.

Svijest o neispunjenim političkim i društvenim zahtjevima posljedica je dihotomizacije društvenog prostora – podjela na nas (kojima su zahtjevi neispunjeni) i njih (koji nam ne ispunjavaju te zahtjeve). Na taj je način moguće povezati Laclauovu konceptualizaciju populizma i Muddeovu operacionalizaciju tog koncepta kroz suprotstavljanje neiskvarenog naroda i iskvarenih elita. Pitajući se kakva je performativna dimenzija određenih populističkih ideja možemo utvrditi na koji način suvremene populističke stranke krajnje desnice shvaćaju ulogu naroda u političkom odlučivanju, pa time i kako gledaju na liberalnu demokraciju. U tom smislu, upravo su populistički stavovi ovih stranaka, tj. značaj koji barem deklarativno daju narodu u političkom odlučivanju, jedan od razloga zašto ih ne ubrajamo među stranke ekstremne desnice. Koristeći se populističkom retorikom na tragu Muddea i strateški konstruirajući subjekt naroda kao nacije, suvremene stranke radikalne desnice racionalno konstruiraju podršku ideologiji nativističkog autoritarizma.

²⁹ Taguieff, *Osveta nacionalizma. Neopopulisti i ksenofobi u napadu na Europu*, str. 84.

3. Populistička radikalna desnica u Hrvatskoj

Istraživanja Eurobarometra i European Social Survey-a (ESS) s kraja 20. i početka 21. stoljeća pokazuju relativno visok udio nativističkih i autoritarnih stavova u Europi, nisku razinu povjerenja u demokratske institucije te snažno uvjerenje o visokoj razini korupcije i birokratizacije.³⁰ Prema tome, može se pretpostaviti da među građanima pojedinačnih država u Europi postoji značajna zabrinutost oko sociokulturnih pitanja kao što su imigracija i integracija ili zakon i red, neovisno o njihovim glasačkim preferencijama, što ih čini prijemčivim za radikalno desne apele. Ključne karakteristike ideologije populističke radikalne desnice tako su u velikoj mjeri u skladu s javnim mnijenjem, pa i *mainstream* ideologijama, tj. ne predstavljaju iznimku unutar zapadnih demokracija. To ne znači da su one nužno dio *mainstreama* suvremenih demokratskih društava, već da populistička radikalna desnica radikalizira *mainstream* stajališta prisutna u umjerenijem obliku kod velikog broja ljudi. Drugim riječima, političke stranke populističke radikalne desnice prepoznale su, uslijed globalizacije te neokonzervativne reakcije na uspjeh Nove ljevice 1960-ih i 1970-ih godina, javljanje novih problema o kojima se treba zauzeti pozicija te su u svoje agende inkorporirale ta pitanja.

Međutim, unutar obitelji populističke radikalne desnice postoji razlika s obzirom na društveno-politički razvoj stranaka u zapadnoj i postkomunističkoj Europi. Premda sve populističke radikalno desne stranke imaju zajedničke karakteristike nativizma, populizma, rasizma, ksenofobije, antidemokratskih stavova i zahtijevanja snažne države, manifestacije njihovih zahtjeva ovise o društveno-političkom okruženju u kojem neka stranka nastaje i djeluje. U tranzicijskim zemljama istočne i jugoistočne Europe razvoj novih parlamentarnih stranaka bio je opterećen prilagodbom na liberalnu demokraciju te prelaskom na tržišno gospodarstvo. Pritom je postupno prevladavanje neoliberalnih vrijednosti od 90-ih godina uzrokovalo opću poslovnu i socijalnu nesigurnost i rezultiralo širenjem tzv. „šovinizma blagostanja“ (*welfare chauvinism*), uvjerenja da pripadnici etničkih manjina i useljenici u globaliziranom svijetu predstavljaju prijetnju radnicima, nezaposlenima, zaposlenima u neperspektivnim gospodarskim granama te „općenito radnicima izloženim nesmiljenom djelovanju tržišta i gubitku identiteta u novim ekonomskim uvjetima“.³¹ Pored toga,

³⁰ Mudde, Cas, „The Populist Radical Right: A Pathological Normalcy“, *West European Politics*, 33 (6), 2010, str. 1176-1177.

³¹ Obućina, Vedran, „Radikalno desne stranke u bivšim komunističkim državama: izazovi liberalnoj demokraciji ili socioekonomski protest“, *Anali hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*, 8 (1), 2011, str. 97-105, ovdje str. 97.

populističke radikalno desne stranke u državama s kolonijalnom prošlošću, koje već imaju etnički relativno heterogeno društvo, fokusirale su se na drugačija pitanja vezana prvenstveno uz suživot različitih etničkih skupina, rješavanje problema multikulturalizma itd., dok je nacionalizam u postkomunističkim zemljama fokusiran na održavanje etničke homogenosti te projiciranje zajedničkog podrijetla, tradicije i konvencionalnih etičkih načela u svrhu osnaživanja nacije. Dapače, ovi se elementi, za razliku od zapadne Europe, u postkomunističkim državama uopće ne smatraju karakteristikama „radikalne desnice“.³² Nadalje, širenje Europske unije na postkomunističke i postsocijalističke zemlje osvijetlilo je postojanje značajnih razlika između europskog centra i periferije, što je potaknulo ekonomske migracije s jedne strane, a s druge strane osnažilo kritike te europske konstrukcije i pobudilo „eurofobne“ sentimente u nizu država i u centru i u periferiji.

Trend radikalizacije političkih pozicija, premda sa zakašnjenjem, stigao je i u Hrvatsku. Prema Obućini, od 1998. do 2010. godine postojao je trend glasanja za radikalno desne stranke u Bugarskoj, Latviji, Mađarskoj, Poljskoj, Rumunjskoj, Slovačkoj i Srbiji. U Litvi i Sloveniji bili su vidljivi birački „izleti“ u radikalne vode, a u Hrvatskoj, Crnoj Gori, Makedoniji, Albaniji, Estoniji i Češkoj radikalne stranke nisu ostvarile značajniji parlamentarni uspjeh.³³ S druge strane, Mudde u već spominjanoj knjizi *Populist Radical Right Parties in Europe* pod populističkim radikalno desnim strankama u Hrvatskoj navodi pet stranaka - Hrvatski blok (HB), Hrvatsku demokratsku zajednicu (HDZ), Hrvatski istinski preporod (HIP), Hrvatsku stranku prava (HSP) te Hrvatsku stranku prava – 1861 (HSP – 1861).³⁴ Ovakva klasifikacija zasigurno nije u skladu s Obućinovu interpretacijom da radikalno desne stranke u Hrvatskoj nisu postigle značajan parlamentarni uspjeh, s obzirom na činjenicu da su sve navedene stranke, osim HSP-1861, imale svoje predstavnike u barem jednom sazivu Hrvatskog sabora od 90-ih do 2011. godine, kada Obućina objavljuje svoj članak (i kada prvi puta sam HSP ne ostvaruje parlamentarni uspjeh). Razlog tome je činjenica da Obućina propušta jasno odrediti prema kojem kriteriju stranke uzima kao radikalno desne, osim naglašavanja da je navedena stranačka obitelj izuzetno heterogena te da ne uključuje samo antisistemske ili protestne stranke. Međutim, upravo definiranje HDZ-a kao graničnog pripadnika stranačke obitelji populističke

³² Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, str. 54.

³³ Obućina, „Radikalno desne stranke u bivšim komunističkim državama: izazovi liberalnoj demokraciji ili socioekonomski protest“, str. 95.

³⁴ Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, str. 305.

radikalne desnice može djelomično objasniti parlamentarnih neuspjeh ostalih, radikalnijih desnih stranaka u Hrvatskoj.³⁵

Ovakva interpretacija političkih pozicija HDZ-a 90-ih godina kao populističkih i radikalno desnih pozicija navodi nas na dva potencijalna zaključka. Prvo, radikalno desne ideje među hrvatskim biračkim tijelom predstavljaju stabilnu preferencu umjesto izoliranog biračkog „izleta u radikalne vode“. Drugo, HDZ-ovo zauzimanje radikalnih identitarnih, nacionalističkih i državotvornih stavova direktno je utjecalo na minimalizaciju političkog prostora koji bi neka „radikalnija“ desnica mogla zauzeti. Tek nakon jasnog svrstavanja HDZ-a uz klasične konzervativne stranke, što se ponajbolje vidjelo tijekom ulaska Hrvatske u Europsku uniju, otvorio se politički prostor za osnivanje novih stranaka na radikalnoj desnici. Paralelno sa svrstavanjem HDZ-a uz klasične konzervativne stranke, financijska i ekonomska kriza 2007/2008. godine te migrantska kriza 2015. godine značajno su utjecale na kolektivni osjećaj nesigurnosti, čime je narasla prijemчивost glasača za novi radikalno desni populizam. Dapače, članovi Generacije obnove smatraju da je „stara“ desnica na parlamentarnim izborima 2016. godine doživjela potpuni kolaps te da se time oslobodio „prostor za političko djelovanje na kojem se može afirmirati nekakva nova desnica, moderna desnica“.³⁶ Upravo je postojanje ovog političkog prostora bilo razlog za osnivanje nove stranke koju su članovi Generacije obnove utemeljili na vrlo specifičnim načelima – generacijskoj smjeni (pa tako i smjeni „stare“ populističke radikalne desnice), zagovaranju suverenizma, posebice s obzirom na Europsku uniju te inzistiranju na strogoj kontroli granica i migracijskih procesa u Republici Hrvatskoj.

3.1. Generacija obnove kao populistička radikalno desna stranka – „Mi smo oluja koja dolazi!“

Osnovana 2017. godine, u jeku relativno loših izbornih rezultata krajnje desnice na parlamentarnim izborima 2016. godine, Generacija obnove u 4 godine djelovanja nije uspjela zauzeti otvorene desne pozicije i nametnuti se kao relevantan akter na političkoj sceni. Na lokalnim su se izborima 2017. godine kandidirali za gradsko vijeće Grada Delnica te za Skupštinu Grada Zagreba i članove mjesne samouprave u gradskim četvrtima Trnje, Peščenica-

³⁵ Isto, str. 53. Mudde se prvenstveno referira na rad HDZ-a 90-ih godina prošlog stoljeća, te priznaje da je nakon smrti dr. Franje Tuđmana i nakon prve vlade u kojoj je djelovao kao oporbena stranka HDZ ipak dominantno profiliran kao klasična konzervativna stranka.

³⁶ Intervju s Leom Marićem.

Žitnjak, Trešnjevka-Sjever i Stenjevec, ali nigdje nisu uspjeli preći izborni prag.³⁷ Na parlamentarnim izborima 2020. godine stranka se kao dio Desne lige, zajedno s Neovisnima za Hrvatsku i Hrvatskom strankom prava, kandidirala u svim izbornim jedinicama ostvarivši rezultate u rasponu od 0,19% u III. izornoj jedinici do 1,13% u IX. izornoj jedinici.³⁸

Tijekom razdoblja postojanja ostali su i gotovo neprisutni u medijima, o čemu govori činjenica da od petnaest najposjećenijih informativnih portala³⁹ njih tri (*Dnevnik.hr*, *HRT vijesti*, *Novilist.hr*) ne pronalazi nikakve rezultate prilikom pretrage vijesti koristeći ključne riječi „generacija obnove“, a još sedam (*24 sata*, *Jutarnji online*, *Tportal.hr*, *Večernji online*, *Telegram.hr*, *Direktno.hr*, *N1 online*) nude manje od deset rezultata, uglavnom usko vezanih uz stvaranje koalicije Desne lige, a bez vijesti o samostalnim akcijama stranke. U relativno siromašnom korpusu članaka koji se bave Generacijom obnove prevladavaju dva diskursa. Prvo, iznimno rijetki članci objavljeni na lijevim i liberalnim portalima stranku definiraju kao ekstremnu desnicu, tj. kao hrvatsku verziju američke alt-desnice (*alt-right*), prozivajući ih pritom za neonacizam, homofobiju itd.⁴⁰ Istovremeno, jedina dva portala koji ažurnije prenose vijesti o akcijama Generacije obnove – *Dnevno.hr* i manje popularni *Sloboda.hr* (na kojem je jedan od urednika, ili je barem bio, upravo predsjednik Generacije obnove Frano Čirko) – o stranci govore isključivo kao o „mladim desničarima“ i „političkoj stranci mladih“. Utvrđivanjem ideoloških temelja Generacije obnove, umjesto nepromišljenog pripisivanja etikete alt-desnice, djelovanje te stranke može se promatrati kao dio širih procesa u Europi i svijetu, a ne kao radikalna iznimka ili patologija na hrvatskoj političkoj sceni.

³⁷„Gradsko izorno povjerenstvo grada Zagreba, „Rezultati izbora za mjesnu samoupravu“ (21.5.2017), <https://www.zgizbori.hr/arhiva-izbora/#/app/mjesna-samouprava-2017> (Pristup: 23.12.2020) Pritom su se na izborima za mjesnu samoupravu gradske četvrti Peščenica-Žitnjak kandidirali zajedno s Hrastom, a najveći uspjeh postigli su u Delnicama gdje je u koaliciji s HSP-om lista ostvarila 111 glasova, što je 4,58% glasova od 2466 birača. Izvor: Državno izorno povjerenstvo. „Informacija o izborima članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i općinskih načelnika, gradonačelnika i župana te njihovih zamjenika –2017.-VIII. Primorsko-goranska županija.“

https://www.izbori.hr/site/UserDocsImages/Izbori_izvjesca/2017_lokalni/Z08_PRIMORSKO_GORANSKA_ZUPANIJA.pdf (Pristup: 23.12.2020).

³⁸„Konačni rezultati izbora“, <https://www.izbori.hr/sabor2020/rezultati/1/> (Pristup: 23.12.2020).

³⁹Prema izvještaju Reuters instituta za 2020. godinu. Izuzetak je portal HRTi koji se nalazi na popisu, ali namijenjen je primarno online prenošenju televizijskog i radio sadržaja, a ne vijesti. <https://www.digitalnewsreport.org/survey/2020/croatia-2020/> (Pristup: 30.10.2020).

⁴⁰Vidi: Klindžić, Dora „Kako je internet regrutirao novu generaciju fašista?“, https://www.bilten.org/?p=27257&fbclid=IwAR0jRaV99EHAB6AsQq073AMa5hdHaxeUbcWu3_D8dIIIRlb6oOp9XE4bWtg (Pristup: 18.2.2021); Strickland, Patrick „Croatia's 'alt-right': A dangerous group on the margins.“, <https://www.aljazeera.com/news/2018/3/17/croatias-alt-right-a-dangerous-group-on-the-margins> (Pristup: 18.2.2021).

3.1.1. Nativizam, rasizam i ksenofobija Generacije obnove

Od sredine 80-ih godina mesijanska i/ili imperijalistička dimenzija nacionalizma (značajne u ekstremno desnim pokretima 20. st.) gube se, a zamjenjuje ih defanzivna, protekcionistička vizija usmjerena na očuvanje ugroženog kolektivnog identiteta.⁴¹ Ovaj je identitet utemeljen na „prirodnoj“ potrebi za simbiozom nacije i države, a pritom se konstruira kroz „izmišljene tradicije“ – komemoracije, povorke sjećanja i druge visoko ritualizirane simboličke prakse obilježavanja događaja iz zajedničke prošlosti.⁴² Temelj hrvatskog nacionalnog identiteta tako je prema Generaciji obnove Domovinski rat kojim su „ostvarene nezavisnost i teritorijalna cjelovitost *obnovljene* hrvatske države te stoga on i njegovi sudionici zahtijevaju punu državnu zaštitu svoga dostojanstva“.⁴³ Referiranjem na imaginarni kontinuitet „obnavljanja“ hrvatske države legitimira se postojanje države kao prirodne zaštitnice *hrvatskog* naroda.

Hrvatska pripada nama. Sestre i braćo, Hrvatice i Hrvati, branitelji koji ste za njenu slobodu krv svoju prolijevali, majke, supruge i djeco onih koji su najveću žrtvu položili u njene temelje sretan vam Dan državnosti Republike Hrvatske!⁴⁴

Dopredsjednik Generacije obnove Davor Dijanović u kolumni portala *Direktno.hr* naglašava da „onoliko koliko poštujemo žrtvu branitelja, žrtvu Vukovara i ostalih gradova čija je herojska obrana u temeljima hrvatske države, toliko poštujemo i sami sebe“.⁴⁵ Vukovar je, prema Dijanoviću, primjer koji pokazuje „da složan narod okupljen oko plemenite ideje ništa ne može spriječiti“ te da su Hrvati „narod pobjednika, a ne gubitnika“.⁴⁶ Ta „žrtva“ pretrpljena u Domovinskom ratu, bez obzira na cjelokupan „pobjednički“ sentiment, ostaje ključnim elementom nacionalističke retorike. Ona podsjeća da se nacionalni interesi stavljaju ispred onih individualnih, da je kolektiv uvijek ispred pojedinca kojeg ćemo se zbog njegove žrtve *sjećati*. Nacionalist je tako onaj tko je spreman žrtvovati „svoju karijeru, čak i svoju obitelj, svoj ugled

⁴¹ Taguieff, *Osveta nacionalizma: Neopopulisti i ksenofobi u napadu na Europu*, str. 39-40.

⁴² Hobsbawm, Eric, „Introduction: Inventing Traditions“ u: Hobsbawm, Eric i Ranger, Terence (ur.), *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press, 1983, str. 1-14, ovdje str. 1.

⁴³ „Temeljna načela“, <http://generacijaobnove.hr/1/temeljna-nacela/> (Pristup: 17.1.2021) Načelo br. 18. Isticanje moje.

⁴⁴ Objava na stranici Generacije obnove Rijeka, 25. lipnja 2018. Uputno je napomenuti kako je službena Facebook stranica Generacije obnove Rijeka do 20. svibnja 2018. godine (dakle, više od godinu dana nakon osnivanja Generacije obnove) nosila naziv „Rijeka protiv imigranata“. Izgledno je da administratori prenamijenili stranicu zbog već postojeće baze pratitelja.

⁴⁵ Dijanović, Davor, „Pred vukovarskom žrtvom mora ustuknuti svako malodušje i pasivnost, Hrvati su narod pobjednika“, <https://direktno.hr/kolumne/pred-vukovarskom-zrtvom-mora-ustuknuti-svako-malodusje-i-pasivnost-hrvati-su-narod-pobjednika-104595/> (Pristup 18.1.2021)

⁴⁶ Isto.

općenito, nešto, neku svoju udobnost za interese svoje nacije“.⁴⁷ Jedan od prvih promotivnih videa Generacije obnove, simbolički objavljen 5. kolovoza 2018. godine, završava riječima „Mi smo oluja koja dolazi. Mi smo Generacija obnove“.⁴⁸ Kao nova „Oluja“, namjeravaju Hrvatsku do kraja pročistiti od njenog jugokomunističkog taloga, naglašavajući da ne planiraju provesti samo lustraciju, već cjelokupnu „ekonomsku, političku i kulturnu obnovu Hrvatske“.⁴⁹

Suvremena prijetnja koja se nadvila nad Europu prijetnja je krize identiteta, propasti bijele i kršćanske europske civilizacije te opće dekadencije. Upravo taj element straha navedene oblike nacionalizma vodi u nativizam. Nativistički se stavovi suvremene desnice ponajprije očituju u diskursu o obrani kolektivnog povijesnog i kulturnog identiteta od izvannacionalnih elemenata s kojima on dolazi u dodir uslijed procesa globalizacije, europske integracije i migracija. Ta je potreba za obranom posljedica multikulturalizma i „nebrige liberala za europski identitet i tradiciju“. Još više, ona je rezultat autodestruktivnih stavova Europljana koji su odbacili kršćanske vrijednosti „kao kamen temeljac zapadnog identiteta (uz grčko-rimsku kulturu) te prezira prema vlastitoj kulturi i tradiciji“.⁵⁰ U još jednoj kolumni na portalu *Direktno.hr* Davor Dijanović piše:

Propast Zapada proces je koji nezaustavljivo napreduje. Crne demografske slike europskih zemalja, doslovno izumiranje europskih naroda, najvidljiviji je otrovni plod kulturmarksizma koji je prozeo politički i intelektualni mainstream Zapada te pod krinkom 'ljudskih prava' nezaustavljivo vodi europske narode u propast.⁵¹

Kako navodi Taguieff, takvim tipom diskursa dominiraju dvije teme:

⁴⁷„Podcast Velebit. Čirko: Ako Hrvatska ne odgovori radikalno migranti će ugroziti turističku sezonu.“, https://www.youtube.com/watch?v=sfwrAJJ1lqM&fbclid=IwAR0K6mnJuHhNpEyi9bAT_I7StFj9hLAIYeS3bWJzesh0O9EZqT2Sh70cKH4 (Pristup: 19.1.2021.)

⁴⁸ Objava na Facebooku Generacije obnove. 05.8.2018.

⁴⁹„Generacija obnove (GO!) o svojim ciljevima“, http://www.hkv.hr/razgovori/26462-generacija-obnove-go-zelimo-poslati-poruku-nasim-generacijama-u-zemlji-i-inozemstvu-niste-sami.html?fbclid=IwAR1Twz9VU2pB6Q_xZ8BNDydsIvCl2RRCQDvt4pG2aokMXnIvM9kjFdKep0k (Pristup: 19.1.2021.)

⁵⁰Dijanović, Davor, „Iz hermafroditke veze Istanbula i Marakeša može se izroditi jedino čudovište koje će do kraja pokopati zapadnu civilizaciju“, https://direktno.hr/kolumne/iz-hermafroditke-veze-istanbula-i-marakeša-može-se-izroditi-jedino-čudovište-koje-ce-do-kraja-pokop-143513/?fbclid=IwAR0p5jwBbUA1QD4inMRcY7TkNfnHTDhKXIUoEVEl-uj5I6e6_PZ0MoTBI50 (Pristup: 18.1.2020).

⁵¹Dijanović, Davor, „Istanbulska konvencija je dijete kulturmarksizma kojemu je cilj uništenje tradicionalne obitelji“, <https://direktno.hr/kolumne/istanbulska-konvencija-dijete-kulturmarksizma-kojemu-cilj-uništenje-tradicionalneobitelji103199/?fbclid=IwAR1g37ZBpU3FJnpR7RUMu5lZkh7UVYp33kF5LNAxr0Toa7CkA4ng-uukQpfM> (Pristup: 18.1.2021).

...s jedne strane, ksenofobno prokazivanje „stranaca“ koji osvajaju i unakazuju zemlju, koloniziraju domorodačku populaciju ili je smjenjuju te, s druge strane, prokazivanje „prevaranata“ na vrhu, u čijim je rukama moć (politička ili ekonomska) i koje se poistovjećuje s eksploatorima „naroda“.⁵²

Ovakva retorika ksenofobnog nacionalizma, usmjerena k protivljenju migracijama, veoma se jednostavno pronalazi u diskursu Generacije obnove. Već sedmo programsko načelo Generacije obnove ukazuje na nativističke stavove prisutne u njihovoj ideologiji:

Kulturna posebnost hrvatskog naroda, kao dijela srednjoeuropskoga kulturnog kruga i zapadne civilizacije, ugrožena je globalizacijskim i migracijskim procesima kojima se Hrvatska mora snažno oduprijeti.

Najveća suvremena prijetnja pritom je, prema Generaciji obnove, planska „zamjena stanovništva“ – naseljavanje raseljenih područja migrantima iz Azije i Afrike, kako bi se nadoknadila potreba za radnom snagom uzrokovana masovnom emigracijom mladih Hrvata i Hrvatica u zapadnu Europu. Ovu „zamjenu stanovništva“, vidljivu u vraćanju neobrazovanih migranata iz Njemačke, Austrije i Italije u Hrvatsku, orkestrira Europska unija na čelu s Njemačkom, a hrvatska ju vlada „šutke dopušta zbog nedostatka političke hrabrosti da joj se suprotstavi“.⁵³ Takvom će zamjenom stanovništva, smatraju oni dalje, doći do pretvaranja Hrvatske i Europe u „amorfnu masu svega i svačega koja neće uroditi nikakvom stabilnosti i mirom“.⁵⁴ Korijen straha od zamjene stanovništva nalazi se u dvije temeljne ideje: prvo, u općoj kritici emigracije i zastupanju stava da je Hrvate diljem svijeta potrebno vratiti u njihovu domovinu, što ukazuje na vjerovanje da je određenom narodu mjesto u njegovoj autohtonoj otadžbini, u kojoj je ukorijenjen ili s kojom barem ima određenu vrstu posebne veze.⁵⁵ Drugo, „invazija“ migranata s neeuropskom kulturnom pozadinom dovodi do uništavanja identiteta – hrvatskog ili europskog, i to u obliku više ili manje nasilnog nametanja vlastitih kulturnih obrazaca.⁵⁶ U tom smislu, oni nisu samo protiv ilegalne imigracije (premda se prvenstveno zalažu za rješavanje „sigurnosnog pitanja“ migranata na hrvatskim granicama), već smatraju da masovne migracije općenito, i u njihovom legalnom obliku, predstavljaju kulturološki i

⁵²Taguieff, *Osveta nacionalizma: neopopulisti i ksenofobi u napadu na Europu*, str. 82.

⁵³Čirko, Frano, „Vlada zataškava prihvaćanje ilegalnih migranata u Hrvatsku“, http://generacijaobnove.hr/vlada-zataskava-prihvatanje-ilegalnih-imigranata-hrvatsku/?fbclid=IwAR0mf4HFeDI6JyCc_aYA7BSdjeyxJpJvuBCuuLUYbfKAtV_FFZ-kKS3I7fA (Pristup: 17.1.2021). Teorija o zamjeni stanovništva relativno je raširena u etno-nacionalističkim krugovima, a popularizirao ju je francuski pisac Renaud Camus u knjizi *Le Grand Remplacement* (2012). Vidi: „Great Replacement Theory“, <https://www.counterextremism.com/content/great-replacement-theory> (Pristup: 19.3.2021).

⁵⁴ Emisija „Klopka“, SB TV,

https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=92csgAvWUAW&fbclid=IwAR0bsMUVBto0I80K7vpH6mv_suJW5ynih3x-V72gnFbTFVGKymISzeyRQCQ (Pristup: 20.1.2021).

⁵⁵ Retorika o ukorijenjenosti naroda u njegovoj otadžbini mogla se čuti i u određenih apologeta nacističkog režima.

⁵⁶ O „invaziji“ imigranata Generacija obnove redovito govori u objavama na društvenim mrežama.

društveni problem. Dozvoljavanje ovakvih masovnih migracija, smatraju, samo će pospješiti civilizacijsko izumiranje Europe.

(...) sadržaj Marakeške deklaracije je latentno usmjeren na pripremanje tla za globalistički cilj demontaže nacionalnih država, kulturnih identiteta i ostataka kršćanske tradicije Europe pomoću masovnih i nekontroliranih migracija.⁵⁷

U međuvremenu, prije nego što dođe do propasti zapadnjačke civilizacije, članovi Generacije obnove u raznim prilikama spominju: terorističke napade, razvijanje „kulture silovanja“, ratove u Europi umjesto na Bliskom Istoku, provale, pljačkanja, općeniti rast kriminala, nedostatak sigurnosti, propast turizma, glasanje za HDZ⁵⁸ itd. kao nužne posljedice liberalnijih migrantskih politika. Rješenje za sprječavanje ovakve budućnosti vide isključivo u vođenju beskompromisne anti-imigrantske politike, konkretno u aktivaciji Hrvatske vojske, kako bi se zaštitila državna granica te u postavljanju fizičkih zaštita po uzoru na Mađarsku.

Imigrant neeuropskog podrijetla, posebice musliman, tako je oličenje prijetnje koja ugrožava povijesni, kulturni i rasni identitet Europe. Osim obrane nacije, suvremeni populistički radikalno desni pokreti odbacuju imigraciju kako bi sačuvali državu blagostanja i poštenu redistribuciju među državljanima. U idealnom slučaju, rješenje je u homogenoj, monokulturnoj državi, ili barem u uspostavi etnokratskog režima – državnog uređenja koje demokratsku naciju-državu uspostavlja kroz dominaciju jedne etničke grupe.⁵⁹ Pritom se pri kritici kulturnog ili etničkog „miješanja“ koriste već spomenutom etnopluralističkom retorikom o očuvanju različitih nacionalnih i kulturnih identiteta, naglašavajući da su mali narodi poput Hrvata posebno na udaru.⁶⁰ O pitanju kulturnog miješanja, član Generacije obnove Kristijan Barišić, u emisiji *Elipsa* Mreže TV navodi sljedeće:

⁵⁷Dijanović, Davor, „Iz hermafroditske veze Istanbula i Marakeša može se izroditi jedino čudovište koje će do kraja pokopati zapadnu civilizaciju“ https://direktno.hr/kolumne/iz-hermafroditske-veze-istanbula-i-marakesa-moze-se-izroditi-jedino-cudoviste-koje-ce-do-kraja-pokop-143513/?fbclid=IwAR0p5jwBbUA1QD4inMRcY7TkNfnHTDhKXIUoEVEl-uj5I6e6_PZ0MoTBI50 (Pristup: 18.1.2020).

⁵⁸„Ako HDZ migrantima odobri prava, onda će migranti postati novo glasačko tijelo HDZ-a. „Pa onda kad neće narod birat' HDZ, pa HDZ će možda birat' svoj narod“ Emisija *Bujica*, Z1. 5.11.2018. https://www.youtube.com/watch?app=desktop&fbclid=IwAR1DtSNf-9OVh4i8MvHMOSeaR8mZb_UtyisLhAt4SHy7Lw5cIewe8StmAvE&v=muuIwqR8F6A&feature=youtu.be (Pristup: 20.1.2021).

⁵⁹ Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, str. 144.

⁶⁰Posebno je značajna sličnost s pokretima bijelog nacionalizma koji smatraju da bjelačke narode ugrožavaju nebjelački narodi u kontekstu masovne imigracije. Pokreti su se posljednjih godina ponovno aktivirali u SAD-u, a u prilagođenom su se obliku proširili i diljem Europe kao dio identitarnih pokreta. Čini se da je u pozadini ovakvog stajališta pretpostavka da miješanje s nebijelim rasama znači određeni oblik degradacije europskog identiteta, pogotovo s obzirom na činjenicu da su u slučaju unutar-europskih migracija radikalni desničari puno permissivniji,

ovdje je ugrožena cijela jedna nacija i cijeli kulturni krug... znači mi pripadamo europskom kulturnom krugu, a prvenstveno srednjoeuropskom, i mislim da je vrlo jasno da postoje razlike između nas i drugih ljudi. I to u pozitivnom smislu, znači različitost u svijetu je najveće bogatstvo koje ljudska vrsta zapravo ima. I zamislite sad da se zbog toga što ljudi jednostavno više misle na sebe nego na budućnost čitavih generacija koje bi trebale doć nakon njih, zamislite da nestane čitav jedan narod ili čitava rasa.⁶¹

Pored toga, nativistička doktrina osim unutarnje homogenizacije često uključuje i određenu idealiziranu viziju o pripajanju svih vanjskih teritorija na kojima žive Hrvati te o povratku hrvatske dijaspe. Međutim, u praksi jako malo populističkih radikalnih stranaka otvoreno zagovara oboje. Primjerice, premda u Generaciji obnove smatraju da bi pripojenje dijelova Bosne i Hercegovine u kojima žive Hrvati predstavljalo najbolje rješenje za Republiku Hrvatsku, svjesni su da se to neće dogoditi. Umjesto toga, nativistički se stavovi u vanjskoj politici manifestiraju kao vjerovanje da je u interesu hrvatske nacije inzistirati na zaštiti položaja Hrvata u BiH, ali i snažno očuvanje kontakta s Hrvatima u dijaspori. Primjerice, navode kako uspostavljanje „građanske“, unitarne BiH, lišene nacionalnih posebnosti nije u interesu Hrvata kao najmalobrojnijeg konstitutivnog naroda te da Hrvatska mora odustati od politike cjelovitosti i „europskog puta“ BiH i umjesto toga zahtijevati samoodređenje Hrvata, u smjeru širenja federalne ili konfederalne ideje, tj. uspostave trećeg, hrvatskog entiteta u Bosni i Hercegovini.⁶²

Osjećaj ugroze nacionalnog identiteta dolazi pritom i iz drugog smjera, pa su u ideologiji populističkih radikalno desnih stranaka često prisutna anti-globalizacijska, anti-europska i anti-amerikanistička stajališta. Provođenje antiimigrantske politike, čišćenje hrvatskih struktura od jugokomunističkih ostataka zajedno sa zagovaranjem prava na samoodređenje Hrvata u BiH, za Generaciju obnove znači provođenje suverenističke politike obrane nacionalnih interesa, što današnje elite trenutno ne rade. Glavni krivac za to je Andrej Plenković koji ganja „eurobirokratsku karijeru“ i radi u interesu vladajuće, „izrazito proimigrantske“ strukture u Bruxellesu.⁶³ Lice europske elite pritom je Angela Merkel, odgovorna za izazivanje

prvenstveno zbog percipirane zajedničke europske meta-kulture, premda kritiziraju i ohrabrivaju takvih masovnih procesa.

⁶¹Emisija *Elipsa*, *Mreža Tv*,

https://www.youtube.com/watch?v=XPzDYT0MzSE&fbclid=IwAR0exjuIAPg0tHabX9IzbtYqbNavrfjhSrfnmkq3ahtTKL_P0pGT0VO0vx4 (Pristup: 18.2.2021.)

⁶²„Hrvati Herceg-Bosne imaju pravo na samoodređenje“, http://generacijaobnove.hr/hrvati-herceg-bosne-imaju-pravo-samoodređenje/?fbclid=IwAR3RX_MeSGcen_ABuFc6TpeumXmroGOyzGAd-By73BF4NmkQ8X8EicrfYjk (Pristup: 19.1.2021). Zanimljivo, u objavi na Facebook stranici Generacije obnove

Rijeka 21. svibnja 2018. povodom dolaska turskog predsjednika Erdoğana u Sarajevo navodi se kako će Hrvatska, ukoliko ne krene raditi na zaštiti prava Hrvata u BiH i samim time na zaštiti svojih nacionalnih interesa, „promatrati kako nastaje novo Osmansko carstvo na njenim granicama“.

⁶³ Emisija „Bujica“, *Z1*, 12.2.2020.

„migrantske krize zbog koje se Hrvatska danas suočava s najvećom sigurnosnom krizom od Domovinskog rata“.⁶⁴

U stavu prema Europi ipak nisu ključne samo migrantske politike. Jedan od fokusa političkog programa Generacije obnove jest emigracija mladih iz Hrvatske, što je direktna posljedica ulaska u Europsku uniju. Tvrde da se u Europskoj uniji Hrvatska treba postaviti suverenistički, s inzistiranjem na održavanju vlastitog monetarnog sustava i pozicionirajući se uz skupinu država Jadran-Baltik-Crno more. Alternativa tome je daljnje širenje ekonomskih i socijalnih razlika između europskog centra i periferije, koje se manifestiraju i u eksploataciji zemalja srednje i istočne Europe od zemalja Zapada, prvenstveno kao „izvor mlade, jeftine i obrazovane radne snage“.⁶⁵ Iz tog se razloga, između ostalog, protive daljnjoj unifikaciji Europe – smatraju da bi time Hrvatska postala „ekonomska i politička kolonija federalne Europe pod njemačkim gospodstvom“.⁶⁶ Pritom nisu načelno protiv suradnje na europskom kontinentu te smatraju da se Europa mora na neki način „ujediniti ako želi ostati relevantan subjekt na međunarodnoj sceni“, ali navode da se ta suradnja ne smije temeljiti „na negiranju kršćanske kulture i tradicije“ niti „na negiranju nacionalnih država“.⁶⁷ Europska se unija tako, prema članovima Generacije obnove, dalje treba razvijati kao zajednica ravnopravnih i suverenih država, održavati dodir sa europskim civilizacijskim tekovinama (prvenstveno kršćanstvom) te odbaciti multikulturalizam i spriječiti daljnje rasno i kulturno miješanje. Jedino ovaj smjer razvoja može Europu, pa tako i Hrvatsku, spriječiti od izumiranja.

⁶⁴ Facebook objava Generacije obnove 19.5.2019.

⁶⁵ „Frano Čirko za Alfahir.hu: „Očekujem da će 'Unija plaća' imati veliku potporu u Hrvatskoj“, http://generacijaobnove.hr/frano-cirko-alfahir-hu-ocekujem-da-ce-inicijativa-unija-placa-imati-veliku-potporu-hrvatskoj/?fbclid=IwAR0K40DSMzkX7TBL_kJSDcKzwxcDyip_pdbpgo4UQB-8cDq48c-cPpkjwdg (Pristup: 20.1.2021).

⁶⁶ „Generacija obnove (GO!) o svojim ciljevima“, http://www.hkv.hr/razgovori/26462-generacija-obnove-go-zelimo-poslati-poruku-nasim-generacijama-u-zemlji-i-inozemstvu-niste-sami.html?fbclid=IwAR1Twz9VU2pB6Q_xZ8BNDydsIvCl2RRCQDvt4pG2aokMXnIvM9kjFdKep0k (Pristup: 20.1.2021).

⁶⁷ Dijanović, Davor, „Brisanje pojma o nacionalnoj državi dovelo je do jačanja suverenističkih opcija kao samoobrambenog refleksa“, https://direktno.hr/kolumne/brisanje-pojma-o-nacionalnoj-drzavi-dovelo-je-do-jacanja-suverenistikih-opcija-kao-samoobrambenog-refleksa-151450/?fbclid=IwAR2R03sSJEy8isu7A0IrAfzFswDh_dn86Py5WJleG-Eq-LI0DfR84fjOtT8 (Pristup: 20.1.2021).

3.1.2. Autoritarizam i sigurnost

Retorika o katastrofičnosti – odlasku mladih, demografskoj katastrofi, apokaliptičnosti rastakanja tradicionalnih vrijednosti, uništenoj budućnosti, izumiranju nacije, propasti Zapada – u ideologiji populističke radikalne desnice igra ulogu opravdanja strožeg nadzora te vraćanja reda u hijerarhijske odnose. Pri tome autoritarni koncept države nije usmjeren isključivo protiv vanjskih prijetnji kao što su imigranti, nego i protiv političkih protivnika (shvaćenih u širem, nestranačkom smislu).⁶⁸ Kako se autoritarizam drugačije manifestira u specifičnim zahtjevima populističkih radikalno desnih stranka, a zagovaranje strogo uređenog društva karakteristika je i drugih stranačkih obitelji, autoritarnost populističke radikalne desnice Mudde određuje, kao što je već navedeno, s obzirom na postojanje tri elementa: konvencionalizma, zagovaranja submisije spram autoriteta te sklonost agresiji pri osiguravanju hijerarhije i reda.

Konvencionalizam, definiran kao stroga usmjerenost na zaštitu i očuvanje tradicionalnih društvenih normi, vrijednosti, morala, uloga i načina života najvidljiviji je od autoritarnih elemenata u ideologiji Generacije obnove. Konvencionalistički stavovi podrazumijevaju zagovaranje zabrane pobačaja, želju za zaštitom tradicionalnih, patrijarhalnih obiteljskih struktura (primjerice u politikama prema braku, zaštiti djece i reprezentaciji žena) i snažno protivljenje pravima homoseksualaca, što je jedini element autoritarnosti izražen i u samim temeljnim načelima Generacije obnove. Trinaesto načelo konstatira da Generacija obnove vjeruje da „ljudski život počinje začecem te od tog trenutka svako ljudsko biće ima pravo na život i dostojanstvo“,⁶⁹ a u svojim istupima naglašavaju i da se „svaki vjerodostojni konzervativac i kršćanin protivi pobačaju“.⁷⁰ Generacija obnove je, također, redovito dijelila obavijesti i pozive za prisustvovanjem prosvjedu „Hod za život“ koji se na godišnjoj razini održava s ciljem ograničavanja reproduktivnih prava žena. Pripadnici te stranke pritom „ne svrstavaju pobačaj u prava“ te navode da je sve osim zabrane pobačaja zapravo podupiranje „kulture smrti“.⁷¹

Nadalje, četrnaestim načelom iznose da je za njih „obitelj, temeljena na braku kao životnoj zajednici žene i muškarca, osnovna jedinica društva“, da je brak „jedini stabilan okvir

⁶⁸ Carter, „Right-wing extremism/radicalism: reconstructing the concept“, str. 162.

⁶⁹ Temeljna načela.

⁷⁰ Facebook objava Frano Ćirko. 23.4.2019. „Status_CRO: Saznajte što „mladi lav“ HDZ-a misli o odlasku mladih, migrantima, pobačaju...“ <https://www.facebook.com/378390442713711/videos/638316673410571> (Pristup: 23.1.2021.)

⁷¹ Emisija „Elipsa“, *Mreža tv*.

za odrastanje i odgoj djece“ te da upravo zbog toga „ustanova braka zahtijeva posebnu državnu zaštitu“. ⁷² U tom smislu, smatraju da „istospolna zajednica nije obitelj, niti po svojoj naravi ikada može biti obitelj te kao takva nema osnovni preduvjet za normalan i stabilan odgoj i odrastanje djece“. ⁷³ Osim protivljenja donošenju liberalnije legislative koja bi životnim partnerima omogućila posvajanje djece, zalažu se i za ukidanje već donesenog Zakona o životnom partnerstvu osoba istoga spola, navodeći kako je „bilo kakav pokušaj relativizacije institucije braka potrebno sasjeci u samome korijenu te tako onemogućiti bizarnosti poput posvajanja djece od strane homoseksualnih zajednica“. ⁷⁴ U skladu s navedenim stajalištima, Generacija obnove je 2017. godine javno poduprla inicijativu „Istina o Istanbulskoj“, smatrajući da se ratificiranjem Istanbulske konvencije u obrazovni sustav i zakonodavstvo pokušava uvesti rodna ideologija, koja je „najperversniji izraz kulture smrti i protukršćanske antropologije“. ⁷⁵

Tradicionalne vrijednosti poput patrijarhalnih obiteljskih struktura i zabrane pobačaja, navode, „stoljećima su bile zaglavni kamen uljuđene kršćanske Europe“. ⁷⁶ Bez njihove reafirmacije društvo, pa tako ni mladi, neće imati budućnost. Njihovi beskompromisni stavovi o tim „tradicionalnim vrijednostima“ – zabrani pobačaja, zaštiti obitelji i institucije braka,

⁷² „Temeljna načela“

⁷³ Facebook objava Frano Ćirko. 14.2.2020. „Status_CRO: '3 razloga zašto istospolnim parovima ne treba dati pravo na udomljavanje djece““, <https://www.facebook.com/827914420680690/videos/1088073594858278> (Pristup: 23.1.2021).

⁷⁴ Facebook objava Generacije obnove 26.11.2018. Ivan Topić, dopredsjednik Generacije obnove, na svom privatnom Twitter profilu svojedobno je objavio: „Zaista kažem vam bolje je za dijete da ga podiže čopor vukova nego istospolna zajednica“. Vidi Filipović, Miroslav, „Skandalozan tvit izbornog kandidata: 'Kako lijevoliberalne kur*e i pede*i misle da će pošten čovjek prihvatiti njihov spin...““, <https://net.hr/danas/hrvatska/skandalozan-tvit-izbornog-kandidata-kako-lijevoliberalne-kure-i-pedei-misle-da-ce-posten-covjek-prihvatiti-njihov-spin/> (Pristup: 19.3.2021). Osim zagovaranja ograničavanja prava istospolnim osobama u životnom partnerstvu, u svojim objavama Generacija obnove navodi kako LGBTIQ zastave „siluju javni prostor“, da „gay parade liče na miks pornografije i horor filmova“ te da su „najveća antireklama LGBTQAIPK+ zajednice“. (Facebook objava Generacije obnove 16.6.2019).

⁷⁵ Dijanović, „Iz hermafroditске veze Istanbula i Marakeša može se izroditi jedino čudovište koje će do kraja pokopati zapadnu civilizaciju“. Vidi i: „Generacija obnove podupire inicijative 'Istina o Istanbulskoj' i 'Narod odlučuje““, <http://generacijaobnove.hr/generacija-obnove-podupire-inicijative-istina-o-istanbulskoj-i-narod-odlucuje/?fbclid=IwAR3XnrXrFosm2ZcGLR19JO07Yc8pzTqjCwy5Gm6yr4gQnDYqcFJcbZCm6h0> (Pristup: 23.1.2021).

⁷⁶ Dijanović, „Istanbulska konvencija je dijete kulturmarksizma kojemu je cilj uništenje tradicionalne obitelji“. Dijanović se od članova Generacije obnove najčešće referira na „kršćansko naslijeđe“. Sama problematika odnosa Crkve i države nikad nije jasno razriješena u objavama Generacije obnove, ali u jednom komentaru na Facebooku objavi Generacije obnove Delnice Dijanović i Tomislav Smoljan, još jedan član Predsjedništva, navode kako smatraju da Crkva treba biti odvojena od države, demokratske procedure moraju imati apsolutno prioritet, ali i da vjerske zajednice trebaju sudjelovati u „duhovnoj izgradnji naroda“. Dijanovićevim riječima, Generacija obnove zalaže se za sekularizaciju u smislu odvajanja Crkve od države, ali ne i za „sekularizam“ kao „militantnu antiteističku ideologiju koja bi iskorijenila bilo kakav utjecaj Crkve i općenito kršćanstva na političke i društvene procese“. Primjerice, tijekom gostovanja u emisiji *Bujica* Z1 televizije Dijanović iznosi kako bi Crkva puno snažnije trebala dignuti glas protiv „ideoloških prekraranja lica nacije“ te anomalija i patologija kao što je dozvoljavanje udomljavanja istospolnim životnim partnerima. Emisija „Bujica“. Z1, <https://generacijaobnove.hr/davor-dijanovic-u-bujici-klijentelisticki-monstrum-tjera-ljude-iz-hrvatske/> (Pristup: 24.1.2021).

pravima LGBTIQ osoba – ukazuju na sklonost Generacije obnove autoritarizmu u aspektu konvencionalizma.

Drugi element koji ukazuje na autoritarna stajališta u stranaka populističke radikalne desnice je sklonost submisiji, tj. podređivanju autoritetu. On se manifestira u diskursu koji naglašava vrijednosti snažne države – zakona, reda i discipline, razvijenog represivnog sustava, stroge hijerarhijske strukture te u istaknutom poštovanju prema autoritetu i državi. U ideologiji ove stranačke obitelji tako se često javlja i zagovaranje povećanja moći glavnih političkih figura u sustavu, prvenstveno predsjednika i/ili premijera.⁷⁷ U iskazima članova Generacije obnove nije vidljiva posebna sklonost prema slijeđenju neke autoritarne ličnosti niti općenito prema centralizaciji moći u jednoj političkoj figuri. Dijanović tako svojedobno naglašava da je Generacija obnove „stranka, a ne Partija u kojoj će se morati slijepo obožavati stranački Vođa“.⁷⁸ Dapače, u određenim situacijama Generacija obnove je i podržavala svojevrsan „prkos spram autoriteta“.⁷⁹

Međutim, ključna je činjenica da je to uvijek prkos spram konkretnog autoriteta (u slučaju Generacije obnove – autoriteta HDZ-a), a ne poziv na ukidanje autoriteta uopće. Historijski gledano, Generacija obnove djeluje kao tipična reakcionarna stranka, svrstavajući se na stranu opozicije – kako ljevičarskoj hegemoniji, tako i starim konzervativcima.⁸⁰ Dosadašnje su stranke desnice u Hrvatskoj, tvrde, funkcionirale kao „konzervatori“ sadašnjeg poretka bez izdeja i vizije, bavile su se minornim problemima, a „njihovo je domoljublje svrha samom sebi“.⁸¹ Nasuprot tome, za sebe smatraju da imaju odgovore na suvremene probleme te da će tek uspostavom takvog društva inzistirati na tradicionalizmu i stvaranju nečega „što će trajati, što će biti održivo, što će se prenositi na buduće generacije“.⁸² Premda, dakle, ne možemo

⁷⁷ Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, str. 153.

⁷⁸ Facebook objava Generacije obnove. Jedina iznimka koju sam uspjela pronaći je komentar u kojem Generacija obnove Rijeka navodi kako Zoran Milanović „predstavlja ono što hrvatskoj desnici nedostaje. Ne u stavovima, već u popularnosti, karizmi i onom najbitnijem čvrstini. Hrvatska desnica treba se prestati ispričavati i biti mlaka. Treba biti jaka i čvrsta...“ (Facebook objava 6.10.2020).

⁷⁹ Najeklatantniji primjer nekoliko je Facebook objava koje podržavaju riječke i zagrebačke maturante koji na norijadi iz godine u godinu uz podignute desnice skandiraju „za dom spremni“. Generacija obnove ove zgode opisuje kao „mladenačku ludost, nestašluk i prkos prema autoritetu“ te navodi kako je „hrvatska mladost uvijek bila najzdraviji instinkt hrvatskog narodnog tijela“ (Facebook objava Generacije obnove 22.5.2018, te Generacije obnove Rijeka 23.5.2018, ponovno 22.5.2019).

⁸⁰ Vidi Robin, Corey, *The Reactionary Mind. Conservatism from Edmund Burke to Sarah Palin*, Oxford University Press, 2011.

⁸¹ „Generacija obnove (GO!) o svojim ciljevima“

⁸² „Leo Marić: Zašto mi, a ne oni“, <https://generacijaobnove.hr/leo-maric-zasto-mi-a-ne-oni/?fbclid=IwAR3i8kxhdDpvm6-5kocmfrGJ790q1zhzLNgH71nSxx-M9kg9YyN5iC-0ogE> (Pristup: 18.2.2021). Ovakvo privremeno odstupanje od tradicionalizma čini se kontraintuitivno, ali Robin pokazuje kako je zapravo historijski tipično za konzervativce. Za očuvanje režima koji je na izmaku nekad su potrebni radikalni koraci, nasilje, pa i

govoriti o apsolutnom poštovanju autoriteta, u ideologiji Generacije obnove zagovaraju održavanje hijerarhijskih struktura u društvu. Opravdanje hijerarhije i, od nje neodvojive, subordinacije određenih dijelova društva kao jedinog oblika reda utemeljeno je na uvjerenju da je ona prirodan oblik reda, a da su pojedinci na poziciji moći ionako izvrsniji od drugih. U svojoj kampanji ukidanja poreza na dohodak iz Generacije obnove tvrde

da su oni s većim prihodima uglavnom sposobniji i poduzetniji od onih s manjim prihodima, kao i to da ljudi s većim prihodima u prosjeku više rade. Upravo oni „vuku“ društvo naprijed, stvaraju inovacije i pametno ulažu zarađeni novac, od čega korist u konačnici imaju svi pripadnici društva, pa i oni najsiromašniji.⁸³

Ova se sklonost izvrsnosti često uzima kao opravdanje zahtjeva nejednakosti. Takav individualizam, međutim, prema stavovima Generacije obnove treba postojati samo u ekonomskoj sferi, tj. u pogledu kompetitivnosti na tržištu. Konkretno, kada se osobni rast izvrsnih individua kosi s nacionalnim interesom, shvaćenim u najširem mogućem smislu, sloboda pojedinca i njegov osobni razvoj veoma su brzo degradirani na ljestvici prioriteta, a na njihovo mjesto dolazi ideološki konstrukt koji služi kao opravdanje svakog autoritarizma – nacionalna sigurnost. Corey Robin u knjizi *The Reactionary Mind. Conservatism from Edmund Burke to Sarah Palin* (2011) naglašava da pojam nacionalne sigurnosti nije transparentan koncept netaknut ideologijom ili partikularnim interesima, već prazan označitelj koji upravo omogućuje određeno ideološko djelovanje.

Pod zastavom prividno neutralne, univerzalne vrijednosti, političkim elitama se dozvoljava, čak ih se potiče, da ganjaju pristran i ideološki smjer akcije koji bi inače bilo teško opravdati.⁸⁴

U svojoj idealnoj verziji, nacionalna sigurnost predstavlja jasnu viziju nacionalnih interesa i trezvenu procjenu potencijalnih prijetnji. Međutim, rijetko uopće postoji jasan zaključak što je nacionalni interes, a kamoli onda što su točno prijetnje tom interesu – drugim riječima, ne postoji jedinstven i jednostruk nacionalni interes čija zaštita treba određivati odnose s drugim nacijama. Često se onda kao prijetnju nacionalnoj sigurnosti koriste najočitiji strahovi od nasilnog napada neprijatelja u svrhu uništenja nacije, što gotovo nikad nije realnost. Prijetnja katastrofom direktno mobilizira naciju i daje državicima mogućnost korištenja najširih

promjena samog režima, stvaranje nečeg kompletno novog, što se konzervativci ne libe učiniti. Vidi Robin, *The Reactionary Mind. Conservatism from Edmund Burke to Sarah Palin*.

⁸³ Pamflet kampanje *Tvoj rad tvoj novac*, str. 14.

⁸⁴ Robin, *The Reactionary Mind. Conservatism from Edmund Burke to Sarah Palin*, str. 261.

političkih sredstava pa ta zamišljena destrukcija nacije često postaje temelj svakodnevnog djelovanja.⁸⁵

U Generaciji obnove navode kako je migrantska kriza najvažnije pitanje europske sigurnosti i identiteta, jer bi masovna imigracija iz neeuropskih zemalja završila „društvenom segregacijom i getoizacijom, povećanjem stope kriminala i općom društvenom nesigurnosti“.⁸⁶

Zaštita granica mora biti prioritet jer sigurne granice jamac su sigurnosti naše djece.⁸⁷

Ovakvo korištenje koncepta nacionalne sigurnosti u svrhu ostvarivanja konzervativnih političkih i kulturnih ciljeva rezultira u značajnom disbalansu u odnosu slobode i sigurnosti.⁸⁸ Ekspanzija domene sigurnosti u sva područja društva pritom osnažuje konzervativne sile političke represije.⁸⁹ Naime, koristi i štete odnosa slobode i sigurnosti, kako pokazuje Robin, nisu jednako distribuirani među svim članovima društva, već se uvijek određene manjine unutar društva (homoseksualci, imigranti, žene...) moraju odreći svojih sloboda radi sigurnosti ostalih.⁹⁰ „Uistinu, upravo zato što su nemoćni, a ne zato što su opasni, moćnici mogu od njih zahtijevati da plate cijenu sigurnosti“.⁹¹ Na taj način dominantna skupina u društvu uživa maksimalnu slobodu i maksimalnu sigurnost, prividno održavajući društveni konsenzus da osobne slobode trebaju biti podređene nacionalnoj sigurnosti. Prema tome, sklonost submisiji u ideologiji Generacije obnove ne potvrđuje se u njihovoj deklarativnom stavu spram autoriteta, nego u njihovim zahtjevima za podređivanjem osobnih sloboda, posebice sloboda onih najranjivijih u društvu, nacionalnom interesu.

Osiguravanje sigurnosti jasno je povezano s trećom karakteristikom autoritarnih stajališta – sklonosti spram agresivnosti u ime autoriteta. Pri tome se agresivnost, osim kroz militarizam, određuje i kroz društvene, političke i pravne mjere kažnjavanja, kao i kroz moralne osude i diskriminacije u slučaju kršenja normi ili ugrožavanja društvene kohezije. Sklonost agresivnosti može se manifestirati i u obliku zagovaranja proširenja represivnog aparata, kroz uspostavljanje

⁸⁵ Ovo smo mogli uočiti i posljednjih godinu dana kroz promatranje načina na koje su se pojedine države nosile s pandemijom koronavirusa.

⁸⁶ Emisija „Bujica“, 12.2.2020, Isto tako, Facebook objava Generacije obnove, 2.12.2019, „Status_Cro: Ukidanjem radnih kvota za strance u Hrvatskoj počinje zamjena stanovništva“, <https://www.facebook.com/827914420680690/videos/453755525324313> (Pristup: 18.2.2021).

⁸⁷ Facebook objava Generacija obnove Rijeka, 31.5.2018.

⁸⁸ Upravo je zato interesantno primijetiti kako u Strategiji nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske stoji kako je u nacionalnom interesu boriti se protiv svih oblika radikalizma i ekstremizma. „Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske“, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_73_1772.html (Pristup: 18.2.2021).

⁸⁹ Robin, *The Reactionary Mind. Conservatism from Edmund Burke to Sarah Palin*, str. 267.

⁹⁰ Isto, str. 272.

⁹¹ Isto.

nulte tolerancije za kršenje zakona te kroz pojačanu kontrolu. Članovi Generacije obnove svoje zahtjeve za naoružavanjem i ulaganjem u Hrvatsku vojsku naglašavaju u više navrata, navodeći da se na taj način osigurava stabilnost i mir. Davor Dijanović u još jednoj od svojih kolumni navodi kako je „jaka hrvatska vojska najbolji jamac stabilnosti i mira na tzv. Zapadnom Balkanu. Potvrdila Oluja“.⁹², a Frano Čirko gostujući na Mreži TV naglašava kako je:

sigurnost jedna od esencijalnih svrha postojanja jedne države, tako da se Hrvatska treba naoružati, treba imati sigurnost na jednoj visokoj mjeri, s obzirom na to i u kakvom okruženju živimo...⁹³

Gotovo u svakoj od svojih javnih akcija Generacija obnove naglašava kako Hrvatska treba poslati vojsku na granicu s Bosnom i Hercegovinom, gdje bi joj primarna svrha bila zaštita naroda od „agresivnih imigranata koji već mjesecima ugrožavaju njihovu imovinu i živote“ [imovinu stanovnika granice, op. L. D.].⁹⁴ Pritom ne smatraju da bi se hrvatska policija, kao ni vojska, trebale oslanjati na međunarodne zakone koji navode kako je protjerivanje tražitelja azila ilegalno.⁹⁵ Dapače, smatraju da je u slučajevima ilegalnog prelaska granice prihvatljivo korištenje vatrene sile, tj. da su za eventualne posljedice krivi sami oni koji su svjesno nelegalno prešli granicu.⁹⁶

Nadalje, premda ne postoji stranački konsenzus po pitanju vojnog roka, u nekoliko navrata članovi Generacije obnove naglasili su kako se načelno slažu s uspostavljanjem nekog oblika civilne službe. Dopredsjednik Generacije obnove Ivan Topić tako iznosi kako vojni rok:

ne promatram isključivo u kontekstu obrane, iako je ta stavka nezaobilazna, vojni rok je i jedan tradicionalan čin inicijacije, promicatelj zajedništva i odanosti zajednici. Ipak, smatram da obaveza služenja vojnog roka ne smije biti prisilna niti povlačiti neku kaznenu odgovornost za one koji ga ne žele služiti.⁹⁷

Autoritarizam koji zagovara Generacija obnove ukorijenjen je u njihovom nacionalizmu: zaštita nacije zahtijeva poštovanje, red i submisiju, a prijetnje naciji (pogotovo od vanjskih grupa koje se ne uklapaju u ideju nacionalne zajednice) trebaju biti spriječene agresijom. U ovakvim slučajevima, zagovaraju politiku

⁹²Dijanović, Davor, „Jaka hrvatska vojska najbolji je jamac stabilnosti i mira na tzv. Zapadnom Balkanu – potvrdila Oluja.“ https://direktno.hr/kolumne/jaka-hrvatska-vojska-najbolji-jamac-stabilnosti-i-mira-tzv-zapadnom-balkanu-potvrdila-oluja-171891/?fbclid=IwAR1ASVEcDS4egPN0_pG_PPIfQMms5tVW8-Krg54731mVtYlWtyfRd9EBff8 (Pristup: 18.2.2021).

⁹³Emisija „90 minuta“, *Mreža tv*,

https://www.youtube.com/watch?v=PAxh8LuRaNo&fbclid=IwAR3IKhK1WEzSCRySoTsZcrbs4k_9VMV1PcRf9EfBP7E-1tc2reQZ70XHzuk (Pristup 18.2.2021).

⁹⁴ Facebook objava Generacije obnove 24.7.2019.

⁹⁵ Facebook objava Generacije obnove, 16.12.2018.

⁹⁶ Facebook objava Generacije obnove Rijeka, 31.5.2018.

⁹⁷ Ivan Topić, *Hrvatski tjednik*, 23.2.2017., preneseno na Facebook stranici Generacije obnove.

koja neće imati milosti, koja neće biti politički korektna, koja će biti beskompromisna prema svim grabežljivcima koji sustavno uništavaju našu domovinu već godinama.⁹⁸

U konačnici, autoritarizam u kombinaciji s nativizmom nužno dolazi u paketu s određenim stajalištima koja propituju vrijednosti liberalne demokracije. Međutim, o stavu radikalno desnih stranaka spram demokracije nije moguće raspravljati bez da se utvrde njihova eventualna populistička stajališta koja, ovisno svojoj manifestaciji, direktno utječu na shvaćanje uloge naroda u političkom odlučivanju.

3.1.3. Populizam, anti-establišment retorika i (anti)demokracija

Uzroke zabrinutosti zbog uspona populizma u Europi možemo pronaći u dva fenomena koja se mogu više ili manje preklapati: s jedne strane, porast demagogije u obliku suprotstavljanja političkih elita autohtonom narodu, a s druge strane ponovno osnaživanje nacionalizma potaknuto strahom od globalizacije, masovnih migracija i gubitka identiteta unutar kozmopolitskog svijeta. Anti-globalizacijski stavovi često dolaze u paketu s anti-elitističkim stavovima, pa se tako novo buđenje nacionalizma može shvatiti kao reakcija protiv antinacionalizma vladajućih i kulturnih elita.⁹⁹ Suverenističke snage u tom se smislu doživljavaju kao „izraz samoobrambenih refleksa europskih naroda protiv autošovinističke i autodestruktivne politike briselskog mainstreama“¹⁰⁰ koja sustavno prezire mišljenje običnih ljudi po pitanju migracija i drugih važnih problema.¹⁰¹ Gubitak povjerenja u vladajuće elite potiče sumnju i širenje konspiracijskog imaginarija pa u diskursu populističke radikalne desnice antielitizam često poprima oblik teorije zavjere („lažu nam“, „podvaljuju nam“) na temelju uvjerenja da je

narod žrtva izdaje elita, odnosno urote protiv njega koju organiziraju „oni na vrhu“ ili „oni odnekle“ (ili niotkuda), transnacionalne i kozmopolitske elite za koje se vjeruje da utjelovljuju političko zlo.¹⁰²

⁹⁸ Ivan Topić, govor na osnivačkoj skupštini, Delnice, 4. veljače 2017.

⁹⁹ Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, str. 198.

¹⁰⁰ Dijanović, „Iz hermafroditke veze Istanbula i Marakeša može se izroditi jedino čudovište koje će do kraja pokopati zapadnu civilizaciju“.

¹⁰¹ Dijanović, Davor, „Nezadovoljstvo europskim tzv. elitama vidljivo je i u jačanju desnih, antisistemskih i tzv. populističkih stranaka diljem Europe“, https://direktno.hr/kolumne/nezadovoljstvo-europskim-tzv-elitama-vidljivo-je-i-u-jacanju-desnih-antisistemskih-i-tzv-populistickih-stranaka-diljem-europe-144113/?fbclid=IwAR0p5jwBbUA1QD4inMRcY7TkNfnHTDhKXIUoEVEl-uj5I6e6_PZ0MoTBI50 (Pristup: 18.2.2021).

¹⁰² Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, str. 106. Jedan od primjera takvog konspirativnog razmišljanja je i već spomenuta teorija o „zamjeni stanovništva“ koju Generacija obnove iznosi u gotovo svakom javnom istupu u kojem se tematiziraju masovne migracije.

Kako navodi Taguieff, taj više ili manje umišljen status žrtve (globalizacije, migracija, „briselke Europe“, elita itd.) moćan je psihosocijalni čimbenik koji prati i usmjerava motivaciju za „neopopulističko glasanje“.¹⁰³ Radi se, dakle, o pozivu cijelom narodu protiv nelegitimnih i nereprezentativnih elita („birokracije“, „tehnokracije“, „europejaca“ itd.), pri čemu se pod narodom misli na „pravi“ ili „autentični“ narod koji se jasno razlikuje od pokvarenih vladajućih struktura, kao i od stranaca ili imigranata koji parazitiraju u njihovoj državi. Narod je tu shvaćen „kao cjelina, kao kolektivan subjekt kojega odlikuju zajednički stavovi, vjerovanja i želje“¹⁰⁴, a u kontekstu ekskluzivističkog nacionalizma radikalne desnice specifično je interpretiran i kao etnički. On je tijelo autentične nacije, ukorijenjen je u jedan teritorij sa jednom zajedničkom poviješću – pravi Hrvati, pravi Francuzi, pravi Finci, dok su elite otuđene, deteritorijalizirane, kozmopolitske i, u konačnici, bez identiteta.

Upravo je ovakva retorika dominantna u istupima Generacije obnove. Već na lokalnim izborima 2017. godine, tek nekoliko mjeseci nakon što je stranka osnovana, u svom predstavljanju navode da nude „mlade i entuzijastične ljude koji bi bili *autentični* predstavnici Zagrepčana u Gradskoj skupštini“.¹⁰⁵ Uistinu, Generacija obnove sebe smatra jednim istinskim predstavnikom naroda, tj. specifično mladih generacija koje su izgubile vjeru u sadašnje političke elite, što predstavlja glavni razlog iseljavanja mladih i jedan od najvećih problema hrvatske države.¹⁰⁶ Političke elite pritom, na čelu s Andrejem Plenkovićem, a zbog svojih privatnih i uskih ambicija, djeluju isključivo prema europskim direktivama koje su u suprotnosti s hrvatskim interesima (kao, primjerice, u slučaju ratificiranja Istanbulske konvencije) te na taj način „po briselskim hodnicima prodaju krvlju stečen hrvatski suverenitet“.¹⁰⁷ Prioritet je u tom smislu „raščišćavanje“ sustava kroz zaposjedanje pozicija moći i smjenu dosadašnjih agenata i profitera.

Iz stava da politička elita kontrolira svu moć kroz sustav reprezentativne vlasti proizlazi i zahtjev Generacije obnove da se, pod snažnim hijerarhijskim vodstvom, „vrati moć narodu“

¹⁰³Taguieff, *Osveta nacionalizma. Neopopulisti i ksenofobi u napadu na Europu*. str. 11.

¹⁰⁴Isto. str. 95.

¹⁰⁵Isticanje moje. „Generacija obnove izlazi na izbore u Zagrebu: 'Mi svoju budućnost vidimo u gradu u kojem smo odrasli!'“, <https://generacijaobnove.hr/generacija-obnove-izlazi-izbore-zagrebu-svoju-buducnost-vidimo-gradu-kojem-smo-odrasli/> (Pristup: 18.2.2021).

¹⁰⁶„Generacija obnove (GO!) o svojim ciljevima“. O Generaciji obnove kao stranci mladih Leopold Rotim navodi: „kada govorimo o generacijskoj smjeni, mi govorimo o *starim elitama*. Mi naravno da poštujemo iskustva i znanja... fond znanja koji su stekli ljudi koji su stariji od nas. Naravno, mi bez njega ne možemo ni uspjeti. (...) Međutim, poanta je baš, što sam malo prije rekao – *stare elite*. To su ljudi koje mi isključujemo iz funkcioniranja naše stranke“ (isticanje moje). Emisija „Elipsa“, *Mreža TV*.

¹⁰⁷ Facebook objava Generacije obnove 5.8.2018.

kroz uvođenje referenduma, narodnih inicijativa te širenjem mogućnosti političke participacije. Širenje demokracije koje se zagovara pritom nije u suprotnosti s reprezentativnom demokracijom – populisti su uglavnom protiv predstavnštva sadašnjih elita, ali ne i protiv reprezentacije kao takve.¹⁰⁸ Jedno od temeljnih načela Generacije obnove tako navodi:

Kako bi se spriječilo djelovanje zakonodavne i izvršne vlasti protivno većinskoj volji hrvatskih građana, potrebno je hrvatskim građanima osigurati zakonska prava i okvir za veću uključenost u odlučivanje na nacionalnoj i lokalnoj razini putem različitih oblika izravne i sudioničke demokracije.¹⁰⁹

Generacija obnove tako je javno podržala inicijativu „Narod odlučuje“ kojom se trebalo liberalizirati uvjete za održavanje referenduma, naglašavajući da sadašnji izborni sustav „održava na životu privilegiranu političku kastu“.¹¹⁰ Temelj ovakvih zahtjeva za širenjem demokracije vjerovanje je da narod zastupa tradicionalni moral, vrijednosti i uloge unutar društva. Međutim, u slučaju kada taj narod ne bi donosio odluke u skladu s tradicionalnim europskim i kršćanskim vrijednostima, Generacija obnove veoma bi brzo odustala od vladavine većine.¹¹¹

Razlog tome je činjenica da se, kad se zagrebe ispod površinskih demokratskih zahtjeva, druge vrijednosti liberalne demokracije poput jednakosti građana spram države, zaštite ljudskih prava ili prava manjina, redovito zanemaruju ili jasno odbacuju. Već spomenutom retorikom o ljepoti pluralizma etniciteta redovito se prikrivaju nativistički, ako ne i rasistički stavovi. S jedne se strane jeftino kupuje liberalne demokrate, naglašavajući kako ne treba prihvaćati migrante islamske vjeroispovijesti upravo zato jer oni sa sobom donose neeuropske vrijednosti poput jedinstva crkve i države, ograničavanja prava LGBTIQ osoba, ograničavanja ženskih prava i drugih sloboda pojedinca te da oni time predstavljaju prijetnju progresivnim europskim načelima i vrijednosti tolerancije.¹¹² S druge strane, temelj liberalne demokracije –

¹⁰⁸ Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, str. 153.

¹⁰⁹ „Temeljna načela“

¹¹⁰ Facebook objava Go Rijeka 25.5.2018.

¹¹¹ Kako navodi Mudde, praksa je pokazala da su, u slučajevima kada su uspjele doći na vlast, i druge populističke radikalno desne stranke donosile zakone koji su svaku kritiku vlade definirali kao kazneno djelo i time onemogućavali normalnu političku opoziciju. U svim su slučajevima takvi zakoni značili ozbiljno kršenje temeljnih sloboda, uključujući one koje je populistička radikalna desnica svojedobno najsnažnije zagovarala (poput slobode demonstracija, tiska i govora). Vidi: Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, str. 148.

¹¹² Retorika korištena u Facebook objavi Generacije obnove Delnice. 25. kolovoza 2015. godine. U to vrijeme stranka Generacije obnove nije službeno postojala, a navedena Facebook stranica je djelovala pod nazivom HČSP Delnice. Međutim, kako objava nije izbrisana, izgledno je da se stavovi administratora stranice nisu značajno mijenjali zajedno s nazivom. O nespojivosti islama i demokracije vidi i Dijanović, Davor, „Nova migracijska kriza: 2020. godine Orbán više nije desničarsko strašilo, nego mainstream“, https://direktno.hr/kolumne/nova-migracijska-kriza-2020-godine-orban-vise-nije-desnicarsko-strašilo-nego-mainstream-185032/?fbclid=IwAR0P21mn035gTrP5hUEaQ87Xa7__CHr4etGn4fI4hh_KYEMqFGt3QLQp2FQ (Pristup: 18.1.2021).

jednakost građana spram države – ne uklapa se savršeno u njihovu ideju etnokratske države i snažne hijerarhijske strukture. Davor Dijanović ironično navodi kako:

Socijalistička ideja egalitarizma, tj. posvemašnje jednakosti, gdje su i vrijedan čovjek i najobičnija bitanga jednaki, i gdje ništarija preko noći može postati netko i nešto (primjer: svibanj 1945. i kasnija „nova klasa“), očito i dalje ima svoju magnetsku privlačnost.¹¹³

U svojim objavama na društvenim mrežama Generacija obnove tako zahtijeva da se imigranti koji žive u Hrvatskoj prestanu izjednačavati s hrvatskim državljanima,¹¹⁴ da se manjinama u Hrvatskoj oduzme državna zaštita (posebice u obliku kvota za manjinske zastupnike u Saboru) te da treba ukinuti vladavinu kulta političke korektnosti.

Za nastalu situaciju su, uz same kriminalne elemente u romskoj zajednici, podjednako krivi pripadnici akademske zajednice, medijski i obrazovani djelatnici koji šire laži i mitove izbjegavaju raspravu o ovom i sličnim kontroverznim pitanjima te prozivaju one koji se s njima oko tih pitanja ne slažu. Borba za normalan život počinje u školama, na radnom mjestu, u medijskim kućama, a posebice na sveučilištima. Ne bojte se govoriti istinu!¹¹⁵

Dapače, u Generaciji obnove tvrde da postoji „histerija o ugroženosti nacionalnih manjina“, a da su zapravo najugroženija skupina u Hrvatskoj danas mladi.¹¹⁶ Eventualne diskriminatorne situacije, s druge strane, u Generaciji obnove doživljavaju kao marginalne pojave oko kojih se pretjeruje.¹¹⁷ Frano Čirko ide i korak dalje navodeći kako u Hrvatskoj ne postoji nikakva institucionalna niti sustavna diskriminacija srpske nacionalne manjine.¹¹⁸ Istovremeno, po pitanju uvođenja ćirilice pisma u ona mjesta gdje postoji značajan broj pripadnika srpske nacionalne manjine Generacija obnove Delnice (tada još HČSP Delnice) navodi kako

¹¹³Dijanović, Davor, „Kapitalizam je loš i pokvaren sustav? Da, ali koja je alternativa?“ https://direktno.hr/kolumne/kapitalizam-los-i-pokvaren-sustav-da-koja-alternativa-78177/?fbclid=IwAR0VSAAJLARG_LpzKWOSmd4bH9q9euHe21yg5LSK0YMM6dotvqrk1EEN7Vw#.WLu5hX9ZuCW.facebook (Pristup: 18.2.2021).

¹¹⁴ Smatraju da azilanti i imigranti ne trebaju imati jednaka prava kao hrvatski državljani u korištenju državnih mjera za poticanje zapošljavanja i osposobljavanje na radu te navode da takve mjere predstavljaju pripremanje terena „za masovno prihvaćanje ilegalnih imigranata po nalogu Europske unije, a u skladu s Deklaracijom iz Marakeša kojom se, u ime ljudskih prava, status ilegalnih imigranata izjednačava s ostalim građanima“. „Generacija obnove ispred HZZ-a prosvjedovala protiv subvencija za imigrante“, <https://generacijaoobnove.hr/generacija-obnove-ispred-hzz-a-prosvjedovala-protiv-subvencija-za-imigrante/> (Pristup: 18.1.2021).

¹¹⁵ Facebook objava Generacije obnove 7.6.2019. i 28.6.2019.

¹¹⁶ Objava Generacija obnove Rijeka 26.8.2019.; Generacija obnove 9.5.2019.; Status_Cro „Tko je danas najugroženiji u Hrvatskoj“ (23.5.2019).

¹¹⁷ Emisija „Crvena linija“, N1 <https://ba.n1info.com/video/crvena-linija/a349101-crvena-linija-zasto-su-mladi-u-regionu-radikalniji-od-svojih-roditelja/> (Pristup: 18.2.2021).

¹¹⁸ Isto.

Odluku o postavljanju srpske zastave i ćirilice pisma vidimo kao uvredu svim braniteljima, kako onima kojih više nema tako i onima koji su još ovdje, vidimo to kao gaženje hrvatskih ideala, kao pljasku u lice svima koji su u ta teška vremena sanjali slobodnu i neovisnu Hrvatsku.¹¹⁹

Na neinstitucionalnoj razini, Čirko je zgodu kada se skupina mladih muškaraca, pripadnika skupine Bad Blue Boys 2020. godine odlučila na izradu transparenta „jebat ćemo srpske žene i djecu“ i izvještavanje navedenog transparenta uz uzvike „ubij Srbina“ opisao kao akciju „hrpe klinaca s vrlo malo ukusa za pristojnost i jako puno ukusa za efektivnu provokaciju“, navodeći kako ljevica sada paničari oko rasta fašizma, a desnica oko djelovanja „udbaša“ i „orjunaša“. ¹²⁰ Njegov je koalicijski kolega Davorin Karačić istu zgodu opisao kao „plahtu koju su napisali pijani klinci“, „poruku koja se može tumačiti na raznorazne načine“ te „sitne nepodopštine“ kojima se hrvatski narod u člancima i izvještajima karakterizira kao zločinački narod koji napada manjine.¹²¹ Osim toga, Frano Čirko barem je jednom bio spomenut u Biltenu Srpskog narodnog vijeća koji na godišnjoj razini objavljuje popis „najvećih mrzitelja Srba“. Čirko to u „Podcastu Velebit“ komentira kao pozitivnu činjenicu, naglašavajući kako je razočaran što nije bio spomenut i godinu nakon:

Ja sam se, evo, imao čast naći na tom popisu... mislim, na prethodnom Biltenu, i bio sam jako razočaran što u prošlom Biltenu nisam bio spomenut. (...) Iz moje perspektive je pozitivno kada se nekoga spomene u tom Biltenu, onda znam da taj čovjek ipak nešto vrijedi.¹²²

Općenito, Čirko navodi kako ga ne smeta kada ga netko prozove za „govor mržnje“ jer ta fraza „ne znači apsolutno ništa“¹²³ (za razliku od puno ozbiljnijeg prijestupa klevete zbog kojeg je trenutno i u procesu tuženja s portalima *Index.hr* i *Telegram.hr* koji su ga u jednom od svojih naslova opisali kao „neonacista“).

Upravo se ovdje, dakle, manifestiraju kontradikcije populističkih radikalno desnih stranaka zbog kojih ih se često naziva ekstremističkim, premda one ne zagovaraju anti-demokratske pozicije kao takve. Naime, populističke radikalno desne stranke nominalno se zalažu za poštene i slobodne izbore, višestranačje, slobodu izražavanja i sl. te imaju svaku namjeru poštivati pravila političke igre i procese odlučivanja. Međutim, izgradnja novog izbornog sustava utemeljena na ovakvim populističkim zahtjevima značila bi potencijalno zanemarivanje drugih

¹¹⁹ Facebook objava Generacije obnove Delnice 21.4.2014.

¹²⁰ Facebook objava Frano Čirko 12.6.2020.

¹²¹ Facebook objava Desne lige „Zašto se šuti o napadima na Hrvate u Vukovaru?“, <https://www.facebook.com/desnaliga/videos/287947192256102> (Pristup: 18.2.2021.)

¹²² „Podcast Velebit. Čirko: Ako Hrvatska ne odgovori radikalno migranti će ugroziti turističku sezonu“.

¹²³ Facebook objava Frano Čirko 23.2.2019.

konstitutivnih elemenata liberalne demokracije – pri vladavini većine prava manjina ili ustavna prava ovise o apsolutnoj volji naroda, što vodi plebiscitarnoj autokraciji. S obzirom na činjenicu da kod populističkih radikalno desnih stranaka zagovaranje direktno-demokratskih metoda dolazi u paketu sa zagovaranjem etnokracije, plebiscitarn pristup u ovom slučaju posebno ugrožava prava manjina koje bi bile prisiljene funkcionirati bez ikakve sustavne zaštite. Ovakvo plesanje na granici radikalizma i ekstremizma relativno je često kod populističkih radikalno desnih stranaka te stoga sve više možemo čuti govor o „ponovnom buđenju fašizma“. Iz tog je razloga potrebno dodatno utvrditi kakav je odnos populističkih radikalno desnih stranaka s naslijeđem fašizma općenito, treba li vjerovati Franu Čirku kada kaže „vrlo smo demokratska stranka, vjerujte mi“¹²⁴ te što to znači za budućnost liberalne demokracije u kojoj živimo.

¹²⁴ Emisija „Elipsa“ Mreža TV.

4. „Smrt fašizmu, za dom spremni!“¹²⁵

S rastom populističke radikalne desnice dolazi do značajne reakcije ljevice kroz širenje retorike o „preporodu fašizma“ i prijetnje koju odlikuje nova krajnja desnica. „Ekstremnom“ desnicom tako se počeo nazivati „nejasan skup loše definiranih političkih fenomena čija je jedina karakteristika, koju su gotovo konsenzusom prepoznali oni koji tvrde da ih ona zabrinjava, prijetnja koju utjelovljuje“.¹²⁶ Taguieff dalje navodi kako

od nestanka talijanskog fašizma, nacizma i njihovih saveznika ili oponašatelja u Europi „ekstremnom desnicom“ ne nazivamo samo sve ideološke i organizacijske oblike koje poprimaju „neofašizam“ ili „neonacizam“, nego i brojne oblike nacionalizama.¹²⁷

Korištenje sintagme „ekstremna desnica“ danas tako najčešće ispunjava jednu od dvije performativne funkcije u prostoru političkih rasprava: s jedne strane, zbog svoje stigmatizirajuće snage postaje načinom delegitimacije neprijatelja za cijelu ljevicu, dok s druge strane predstavlja način autolegitimacije za radikalno desne stranke („mi nismo oni, mi smo „prava“ desnica“).¹²⁸ Nove oblike nacionalizama često se svrstava u ekstremnu desnicu zbog njihove netolerancije, etnocentrizma i ksenofobnih, posebice antiimigrantskih stajališta. Drugim riječima, umjesto političkih pokreta koji su pozivali na državni udar i totalnu smjenu režima, danas se pod ekstremnom desnicom često misli na širok skup političkih i kulturnih fenomena koji nekim svojim dijelom podsjećaju na fašističku ideologiju. Razlog tome je činjenica da je iskustvo međuratnog fašizma i naslijeđe njegova poraza onemogućilo suvremene organizacije da se javno izjasne kao fašističke ili da kopiraju „retoriku, program ili estetske sklonosti prvih fašističkih pokreta iz 1920-ih“.¹²⁹ Biološki determinizam, fašističko znakovlje i zagovaranje nasilja među masama 21. stoljeća prvenstveno stvaraju odbojnost, pa ni ne mogu biti dio poslijeratnog fašizma ukoliko on želi steći veću publiku.¹³⁰ Ako su imale namjeru preživjeti i doprijeti do većeg broja aktivista, ekstremističke političke stranke unutar suvremenih demokracija morale su izgraditi drugačiju sliku u javnosti. Tu je veliki utjecaj imao intelektualni doprinos Europske nove desnice koja je po prvi puta preoblikovala ekstremističku retoriku u zahtjeve koje je javnost mogla progutati: biološka supremacija reformirala se i razvila

¹²⁵ Poklič kojim je jedan od članova Generacije obnove završio svoj govor na Desničarima u pubu.

¹²⁶ Taguieff, *Osveta nacionalizma. Neopopulisti i ksenofobi u napadu na Europu*. Zagreb, str. 33.

¹²⁷ Isto, str. 59.

¹²⁸ Isto, str. 52.

¹²⁹ Paxton, *The Anatomy of Fascism*, str. 180; Wolfreys, Jim, „The European extreme right in a comparative perspective“, u: Mammone, Andrea, Godin, Emmanuel i Jenkins, Brian (ur.) *Varieties of Right-wing Extremism in Europe*, Routledge, London i New York, str. 19-37, ovdje str. 23.

¹³⁰ Wolfreys, „The European extreme right in a comparative perspective“, str. 23.

u novu inačicu – etnopluralizam. Stranke ekstremne desnice koje nastaju poslije Drugog svjetskog rata, svjesne činjenice da se njihovi „stvarni“ ciljevi trebaju eufemizirati radi strateškog okupljanja masa, morale su izgraditi kompleksan odnos između propagande i ideologije, pri čemu im je ponajviše koristila etiketa populizma.¹³¹ Jim Wolfreys tako naglašava da pokušaj objašnjavanja političkih fenomena vodeći se njihovim javno predstavljenim političkim programom ne oblikuje realnu sliku, već se ona može uočiti isključivo kroz promatranje društvenih i političkih praksi nekog pokreta ili stranke.¹³² Prema tome, ne možemo odbaciti stranke populističke radikalne desnice kao bezopasne samo na temelju njihovih populističkih zahtjeva za širenjem plebiscitarne demokracije ili slobode govora i okupljanja. Njihova sklonost prema ekstremizmu treba se propitivati imajući u vidu kompleksan odnos stranačke reprezentacije i latentne ideologije koja se manifestira u praksi.

Kao što je već rečeno, Generacija obnove se, prema programatskim načelima, ne protivi izborima, višestranačju, pluralizmu ili slobodi izražavanja i okupljanja te u javnim istupima redovito naglašava svoju voljnost za poštivanje pravila političke igre i demokratskog odlučivanja. Međutim, potrebno je pratiti i način na koji se te vrijednosti odražavaju u pogledu političkih i socijalnih praksi. Primjerice, zagovaranje slobode povijesnog istraživanja, naglašeno u temeljnim načelima Generacije obnove, u praksi znači zastupanje historijskog revizionizma. U svakom istupu u kojem su populistički i pro-demokratski branili slobodu govora, radilo se o protuustavnom govoru govoru mržnje, što je direktno u suprotnosti s vrijednosti ustavnog liberalizma te o koketiranju s obilježjima režima Nezavisne Države Hrvatske. Primjerice, smatraju da maturanti koji kliču „za dom spremni!“ i „ajmo ustaše“ ne trebaju biti kažnjeni jer takvi usklici spadaju u slobodu govora:

Ja, kao i mladi, smo rođeni i odrasli i odgojeni i živimo u modernoj Hrvatskoj državi koja se temelji na obrambeno-oslobodilačkom Domovinskom ratu i to je početna točka za nas (...) Za nas je isključivo i jedino bitan Domovinski rat, aspekt Domovinskog rata... (...) i mi, kao mladi (...) bismo trebali poštovati temelje te države u kojoj živimo, pa između ostaloga i taj pozdrav.¹³³

Kao što je već spomenuto, njihovo zagovaranje etnopluralizma i isticanje da je različitost etniciteta svjetsko blago znači zagovaranje politike koja bi ograničila (i, u idealnom slučaju, onemogućila) rasno miješanje. Pritom je ozbiljno zagovaranje političke repatrijacije, koja bi jedina riješila problem rasnog i etničkog miješanja, politički neoportuno, ali barem je u

¹³¹ Isto. str. 24.

¹³² Wolfreys, „The European extreme right in a comparative perspective“, str. 19.

¹³³ Čirko, Frano, emisija „Crvena linija“, N1.

suvremenom historijskom kontekstu javno prihvatljivo zauzimati anti-imigrantski stav, pa se propaganda Generacije obnove i drugih populističkih radikalno desnih stranaka fokusira upravo na to pitanje. Drugim riječima, ekstremističke ideje koje stoje u pozadini, premda ponekad ostaju neizrečene ili implicitne u javnom govoru, mogu se nazrijeti kroz same istupe i akcije.

Jedan od elemenata koji ukazuje na potencijalnu sklonost ekstremnim stavovima unutar Generacije obnove je baštinjenje ustaškog naslijeđa. Premda je izražavanje čvrste veze s naslijeđem Nezavisne Države Hrvatske (NDH) na hrvatskim prostorima bila onemogućena za vrijeme jugoslavenske vlasti te u suvremenom hrvatskom političkom prostoru ne postoji stranka s direktnim fašističkim korijenima, na ustaško se naslijeđe poziva nekoliko političkih stranaka, među ostalima i Hrvatska čista stranka prava (HČSP), u kojoj je Frano Čirko prije osnivanja Generacije obnove obavljao dužnost predsjednika Mladeži. Pri osnivanju Generacije obnove bivši članovi HČSP-a očito su odlučili promijeniti političku strategiju, navodeći kako su izašli iz stranke jer se hrvatska politika previše zamarala prošlošću, a premalo budućnošću. U periodu članstva i kasnijeg predsjedanja Mladeži HČSP-a Čirko je bio poznat po fotografijama s uzdignutom desnicom i otvorenim podržavanju dr. Ante Pavelića. U jednom intervjuu Čirko tako navodi kako se u HČSP-u „nemaju čega odricati“ te da će „povijest dokazati da NDH nije onakva kakvom ju je prikazivala jugokomunistička historiografija“, no isto tako naglašava i da „osuđuju svaki zločin“, a pogotovo „ako je učinjen u ime hrvatske državotvorne ideje... Jer tu mrlju onda nosi ideja hrvatskog suvereniteta“.¹³⁴ Čirko i danas priznaje da velik dio Generacije obnove baštini naslijeđe NDH.¹³⁵ Primjerice, za obilježavanje 50. „Desničara u Pubu“ s temom „Budućnost desnice u Hrvatskoj“ naglasili su da su tortu pripremili s posebnom pažnjom usmjerenom na oblikovanje slova „U“.¹³⁶ Isto tako, na službenim Facebook stranicama Generacije obnove Delnice još i danas stoje čestitke povodom 10. travnja:

svima koji slave, poštuju i s ponosom se spominju ostvarenja višestoljetnog sna hrvatskog naroda! Uskrsla je! ZA DOM SPREMNI!¹³⁷

Osim HČSP-a, Generacija obnove povezana je i surađuje i s drugim organizacijama i strankama krajnje desnice. Hrvatskoj su javnosti najpoznatiji po svojim uskim vezama s mađarskom strankom Jobbik – Pokret za bolju Mađarsku koja se, premda ima ekstremističke korijene,

¹³⁴ „U sjedištu krajnje desnice. Hrvatska čista stranka prava – kolijevka domoljuba ili inkubator ekstremista?“, <https://www.jutarnji.hr/globus/u-sjedistu-krajnje-desnice-hrvatska-cista-stranka-prava-%E2%80%93-kolijevka-domoljuba-ili-inkubator-ekstremista-31858> (Pristup: 18.2.2021).

¹³⁵ Intervju s Franom Čirkom. Međutim, naglašava da nema realnog potencijala za rehabilitaciju jer je NDH prije svega bila produkt specifičnog društveno-političkog konteksta.

¹³⁶ Facebook objava Desničari u Pubu 7.10.2020.

¹³⁷ Facebook objava Generacije obnove Delnice 9.4.2015.

posljednjih godina sve više približava *mainstreamu* kroz anti-šovinističku politiku.¹³⁸ Osim toga, poznato je da je Generacija obnove u pojedinim političkim kampanjama surađivala i s radikalno desnom Estonskom konzervativnom narodnom strankom i latvijskim Nacionalnim savezom te ekstremnim VMRO – Bugarskim nacionalnim pokretom (poznatim po negiranju makedonske nacije). Spominju se pritom još i kontakti s ukrajinskom militantnom postrojbom Azov, nekad paravojnom jedinicom povezanom s neonacističkim pokretom, a danas dijelom ukrajinske Narodne garde.¹³⁹ U intervjuima vodstvo Generacije obnove navodi i da surađuju s poljskim Nacionalnim pokretom te da povremeno pohađaju marševe i konferencije u Poljskoj, Bugarskoj, Mađarskoj i Ukrajini. Na domaćoj političkoj sceni, Generacija obnove koalirala je s Hrvatskom strankom prava i Neovisnima za Hrvatsku tijekom parlamentarnih izbora 2020. godine, a na lokalne izbore izašla je zajedno s Hrvatskim suverenistima, Hrvatskom konzervativnom strankom, Hrastom i Neovisnima za Hrvatsku. Sve navedene političke stranke zbog svojeg sudjelovanja u demokratskom natjecanju uglavnom službeno ne zagovaraju anti-demokratske i ekstremističke ideje. U tom bi se smislu ekstremistički stavovi lakše mogli uočiti u pitanjima kao što je suradnja s ne-stranačkim organizacijama ili pokretima na desnici. Ovu je suradnju, međutim, puno teže mapirati. Primjerice, poznato je iz intervjua sa članovima Generacije obnove da su svjesni postojanja pojedinaca u Hrvatskoj koji otvoreno zagovaraju neonacističke stavove te da takvi pojedinci uglavnom pronalaze istomišljenike putem internet portala i društvenih mreža, ali nije jasno u kakvom su oni odnosu spram Generacije obnove.

Ideološka pozadina članstva Generacije obnove uključuje neke od tih ekstremnijih pozicija. Temeljna su načela, prema Leu Mariću, međunarodnom tajniku Generacije obnove, pisana kako bi obuhvatila „sve one koji su izvan toga što se naziva starom desnicom“.¹⁴⁰ Upravo iz tog razloga u Generaciji obnove zagovaraju „nacionalističko-inkluzivnu“ politiku koja uključuje i dva ekstrema: „našu internu ekstremnu desnicu u smislu nacional-socijalista, a s druge strane našu internu, isto ekstremnu, ljevicu, da je tako nazovemo, odnosno libertarijance“.¹⁴¹ Drugim riječima, bez obzira na ekstremnije ideološke stavove pojedinaca, u stranci prihvaćaju sve ljude koji prihvaćaju službene stranačke stavove, načela i program,

¹³⁸ „How is Hungary's far right changing?“, <https://www.aljazeera.com/news/2017/12/12/how-is-hungarys-far-right-changing> (Pristup: 18.2.2021). Međutim, poznato je kako su u kontaktu i s ekstremističkom strankom Naš domovinski pokret koja je nastala nakon skretanja Jobbika prema centru, a osnovao ju je bivši potpredsjednik Jobbika i svojedobno gost Generacije obnove, Laszlo Toroczka.

¹³⁹ „Ekstremno desni militantni pokret Azov tijesno surađuje s hrvatskom desnicom: U Zagrebu planiraju osnovati svoju 'legiju stranaca'“, <https://net.hr/danas/svijet/ekstremno-desni-militantni-pokret-azov-tijesno-surađuje-s-hrvatskom-desnicom-ove-jesen-u-zagrebu-planiraju-osnovati-svoju-legiju-stranaca/> (Pristup: 19.3.2021).

¹⁴⁰ Intervju s Leom Marićem.

¹⁴¹ Intervju s članom Generacije obnove, održan 9.6.2019.

premda nitko od ekstremnijih članova ne zauzima rukovodeće pozicije. S obzirom na činjenicu da ekstremnije ideološke pozicije uglavnom dijeli tek nekolicina članova, Leo Marić smatra da članovi s takvim stavovima vjerojatno ne bi bili ni izabrani na te pozicije, pa se općenito ne brinu pretjerano oko prijetnje da bi ekstremizam u vlastitim redovima mogao ugroziti njihovu sliku u zajednici. Za usporedbu, većina starijih populističkih radikalno desnih stranaka probila se na političku scenu kroz službeno odbacivanje antisemitizma, rasizma i referenci na nacizam i fašizam, i to prvenstveno kroz proces isključivanja najvidljivijih ekstremista, čime su te stranke pokušavale ostvariti reputaciju legitimnih demokratskih konkurenata i integrirati se u političku igru. Istovremeno, zaostale ekstremne ideje u njihovim programima i veza s nacionalističkim i eksplicitno ekstremističkim organizacijama i služe ulozi očuvanja slike ideološke čistoće među radikalnim glasačima.

Činjenica da Generacija obnove ne isključuje niti ušutkave svoje ekstremnije članstvo pokazuje da je stranka prvenstveno usmjerena na očuvanje ideološke čistoće i glasačkog tijela, umjesto na ulazak u izvršnu vlast. Naime, radikalizacija stranaka krajnje desnice ovisi i o strateškim ciljevima stranke koja se može odlučiti fokusirati na maksimiziranje funkcija u izvršnoj vlasti, na povećanje utjecaja na javne politike ili na širenje potpore među biračkim tijelom. Kada se fokusiraju na cilj ulaska u izvršnu vlast, te stranke mogu već tijekom kampanje pokazivati sklonost *mainstreamingu* i mogućnost kompromisa s potencijalnim partnerima. S druge strane, kada se fokusiraju na cilj povećanja glasačkog tijela češće dolazi do radikalizacije jer je suprotstavljanje vlastite stranke onoj na vlasti uglavnom uspješna taktika zadobivanja antisistemskih centrističkih glasača.¹⁴² Istovremeno, preradikalna stajališta potiču potpuno drugačiju reakciju i rezultiraju u gubitku podrške centrističkih glasača i smanjenju biračkog tijela. Cilj Generacije obnove je, njihovim riječima, „osvojiti položaje s kojih je moguće donositi političke odluke i aktivno sudjelovati u ostvarenju promjena i izgradnji boljeg hrvatskog društva“.¹⁴³ Međutim, naglašavaju i kako „trenutno nije samo dolazak do vlasti cilj“, nego prodiranje do šireg glasačkog tijela i „mijenjanje čitave države: načina razmišljanja, kulture, političke kulture, pogotovo među mladima“.¹⁴⁴ Tek kada ispune ovaj cilj, navodi Čirko, uspjeh će u ostvarivanju izvršne vlasti.¹⁴⁵ Kombiniranje kratkoročnog cilja širenja glasačke baze i dugoročnog cilja sudjelovanja u izvršnoj vlasti, s navedenim primjerima postavljanja spram

¹⁴² Akkerman et al., „Inclusion and mainstreaming? Radical-right wind populist parties in the new millenium“, str. 16.

¹⁴³ „Leo Marić: Zašto mi, a ne oni?“

¹⁴⁴ Emisija „Elipsa“, Mreža Tv.

¹⁴⁵ Isto.

naslijeđa NDH, odnosa s drugim strankama radikalne i ekstremne desnice u Europi te nedostatka regulacije ekstremnijih članova Generacije obnove ukazuju na činjenicu da postoji značajan potencijal za njenu daljnju radikalizaciju.

Međutim, pitanje postoje li temelji za strah od ponovnog uspostavljanja fašizma ostaje neodgovoreno. Paxton navodi da je nemoguće odrediti set ideja koji predstavlja esenciju fašizma, a koju određene političke stranke sadrže ili ne sadrže, ali da se mogu utvrditi procesi kroz koje on nastaje, mobilizira, stupa u politička savezništva, dobiva ili gubi moć te kako se radikalizira u „fašistički maksimum“.¹⁴⁶ Ponovno javljanje pojedinih tema koje su preokupirale klasični fašizam, poput straha od urušavanja zajednice zbog prevladavanja individualizma, straha od vanjskih i unutarnjih neprijatelja ili propasti civilizacije, ne dokazuje ekstremizam radikalne desnice, ali način korištenja tih tema za mobilizaciju masovnih pokreta „obnove“ ukazuje na činjenicu da su se u najmanju ruku obnovili historijski preduvjeti koji su u prošlosti doveli do njegovog rasta i uspjeha.

Već puno prije 1914. nove moderne antiliberalne vrijednosti, agresivniji nacionalizam i rasizam te nova estetika instinkta i nasilja počeli su stvarati plodno intelektualno i kulturno tlo na kojem je mogao proklijati fašizam.¹⁴⁷

U Europi, temelj za rast novog nacionalizma i ksenofobije čini prvenstveno prevladavanje neoliberalizma i s njim povezane socijalne nesigurnosti te globalizacija, rast masovnih migracija i s njima povezana kriza identiteta. Još je značajniji potencijal za rast ekstremne desnice u bivšim komunističkim zemljama koje osjećaju da je prijetnja s ekstremne ljevice još relativno svježja, a doživjele su, slično kao i zemlje u kojima su se razvili fašistički pokreti, naglu demokratizaciju i širenje slobodnog tržišnog gospodarstva. Masovni mediji poput interneta i povećanje mogućnosti komunikacije još su značajnije proširili potencijal za mobilizaciju masa. U Hrvatskoj i drugim zemljama bivše Jugoslavije relativno nedavno iskustvo rata još je jedna sličnost s historijskim okolnostima u kojima nastaje fašizam prve polovice 20. st. Rast popularnosti populističke radikalne desnice i ankete koje pokazuju visok postotak općeg slaganja s ksenofobnim stavovima u Europi najbolji su dokaz da fašizam u Europi može naići na plodno tlo. Međutim, niti jedna od ovih okolnosti zasad nije destabilizirala europske liberalne demokracije u toj mjeri da bi poljuljala pozicije *mainstream* stranaka. Naime, za uspjeh klasičnog fašizma bila je ključna suradnja s drugim političkim obiteljima, prvenstveno konzervativcima, koji su koalirali s fašističkim strankama kako bi pokušali

¹⁴⁶ Paxton, *The Anatomy of Fascism*, str. 213.

¹⁴⁷ Isto, str. 37.

osigurati poziciju u vlasti. Zbog toga treba obratiti jednako puno pažnje okruženju i fašističkim saveznicima kao i fašistima samima – on nije izoliran fenomen, već je sastavljen od različitih kombinacija konzervativaca, nacional-socijalista i radikalne desnice koje su se okupile protiv zajedničkih neprijatelja i kroz zajedničku strast prema čistoj naciji. To je nužan korak za drugu fazu razvoja fašizma – ukorjenjivanje u političkom sustavu. Kako navodi Paxton, „[f]ašisti su blizu moći kada konzervativci krenu posuđivati njihove tehnike, apelirati na njihove 'mobilizirajuće strasti te pokušaju kooptirati fašističke sljedbenike.“¹⁴⁸

Dok ostaju isključene iz koalicija s establišmentom, potrebnih za priključivanje političkom *mainstreamu* i pozicijama moći, populističke radikalno desne stranke „više predstavljaju problem zakona i reda nego realnu političku prijetnju“.¹⁴⁹ U konačnici, čak i ako postoje povoljne političke okolnosti za stvaranje novih fašističkih pokreta, ekstremizam čini aktivan izbor.¹⁵⁰ Činjenica jest da Generacija obnove strateški prilagođava javne istupe i temeljna načela kako bi izgradila sliku relevantnog konkurenta na suvremenoj demokratskoj političkoj sceni. Isto tako, postojanje diskrepancije između ideologije i propagande dokazuje činjenicu da njihova programatska načela ne daju potpunu sliku njihovih realnih političkih namjera, ali ne pokazuje jasno da je ta realna politička namjera odbacivanje demokratskih sloboda, ukidanje konstitucionalizma ili pokušaj nasilnog čišćenja nacije. Ovakve namjere ne bi ni mogle biti otkrivene u ovako ranoj fazi kada stranka još nije uspjela ostvariti masovnu potporu niti sudjelovati u vlasti. Kako navodi Taguieff, defanzivni i protekcionistički duh suvremenog nacionalizma zapadne Europe daleko je od mussolinijevskog imperijalizma koji podrazumijeva politiku moći i teritorijalno širenje.¹⁵¹ Generacija obnove zasad se ne koristi nasilnim metodama, ne napada demokraciju ni vladavinu zakona, niti zagovara nacionalnu ekspanziju kroz rat. U njihovoj ideologiji nije prisutan ni napad na slobodno tržište i ekonomski individualizam, već upravo suprotno, skloniji su daljnjoj liberalizaciji tržišta.¹⁵²

Na temelju navedenog, potrebno je jasno razlikovati skupine pokreta i stranaka koje neposredno proizlaze iz fašizma i nacizma, kojima je dio političkog programa preuzimanje vlasti u svrhu uspostave totalitarnog režima te koje imaju jasan plan uspostavljanja mjera koje se mogu smatrati diskriminatornima s jedne strane; te, s druge strane, pokrete i stranke populističke radikalne desnice koje, premda zauzimaju poziciju ksenofobnog nacionalizma,

¹⁴⁸ Paxton, *The Anatomy of Fascism*, str. 215.

¹⁴⁹ Isto.

¹⁵⁰ Isto, str. 46.

¹⁵¹ Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe*, str. 159.

¹⁵² Upravo zbog ovog elementa privlače i velik broj libertarijanaca.

barem nominalno nemaju fašističke afilijacije i imaju namjeru ravnopravno sudjelovati u političkom natjecanju. Kako navodi Taguieff, pristup pripisivanja zajedničke esencije različitim, premda sličnim fenomenima vodi nas samo u demagogiju i „mitologizaciju izviraćih političkih fenomena, jednako loše shvaćenih i opisanih“. ¹⁵³ Realna prijetnja ponovne uspostave fašizma nastaje tek u trenutku kada Generacija obnove postane značajnim predstavnikom određenih interesnih skupina ili tema na temelju kojih bi se moglo razviti eventualno omasovljavanje stranke. Uzimajući u obzir činjenicu da je fašizam fenomen koji se razvija, gradi, radikalizira i ponekad atrofira, nemoguće je jasno odrediti Generaciju obnove kao stranku koja jest ili nije fašistička. Posebice s obzirom na činjenicu da su još uvijek stranački izuzetno marginalni, potencijal Generacije obnove za pokretanje širih političkih promjena potrebno je promatrati s obzirom na mogućnosti koje se otvaraju uslijed drugih političkih procjepa, fokusirajući se na one teme koje pokazuju najveći potencijal za širu mobilizaciju masa. ¹⁵⁴

¹⁵³ Taguieff, *Osveta nacionalizma. Neopopulisti i ksenofobi u napadu na Europu*, str. 155.

¹⁵⁴ Wolfreys, „The European extreme right in a comparative perspective“, str. 22.

5. Desnica i hegemonija

Politika Generacije obnove vodi se svaki dan kroz promicanje naših ideja u razgovorima s našim prijateljima i kolegama u stvarnom okruženju, kroz širenje naših ideja na internetu, kroz organizaciju javnih predavanja i rasprava (poput “Desničara u pubu”), kroz pisanje i objavljivanje, kroz vođenje i djelovanje kroz druge udruge i organizacije (tuđe i naše), dakle kroz različite oblike društveno-političkog rada. Jer, tek je uz djelovanje na različitim bojištima – parlamentarno-političkom, kulturnom, ekonomskom, društvenom i drugima – moguće pobijediti u ratu u kojem mi, evo već dvije godine, sudjelujemo.¹⁵⁵

Kroz pokušaj odgovora na pitanje „zašto mi, a ne oni?“ Leo Marić u gornjem citatu napominje razloge zašto smatra da je Generacija obnove potpuno drugačija od ostalih stranaka desnice u Hrvatskoj. No, istovremeno, jasno ukazuje na političku strategiju stranke koja se fokusira na preuzimanje ne samo političke, već i kulturne, ekonomske i društvene sfere, to jest, kako to navodi njegov stranački kolega Davor Dijanović, na strategiju kako „putem kulture, prema gramšijevskom receptu, osvojiti „duh vremena“, a onda i političku vlast“.¹⁵⁶

Istraživanje demokratskih potencijala mladih u hrvatskom kontekstu pokazalo je kako među mladima postoji silazni trend participacije u institucionalnoj politici, ali ne i u političkom djelovanju uopće.¹⁵⁷ Dapače, mladi se redovito angažiraju u provođenju izvaninstitucionalnih političkih aktivnosti poput demonstracija, bojkota, provođenja peticija ili aktiviranja unutar civilnog društva. Alijenacija mladih od tradicionalne politike vidljiva je u stalnom smanjivanju postotka mladih koji izlaze na izbore ili se učlanjuju u političke stranke, pri čemu u pravilu imaju najmanje povjerenja u političke institucije i aktere te najnižu zastupljenost u tijelima vlasti (na svim je izborima do sada u Hrvatskoj bila ispod 10%) u odnosu na ostale dobne skupine.¹⁵⁸ Osim povjerenja u političke institucije, značajno se smanjio stupanj apsolutnog slaganja s demokratskim i višestranačkim modelom (na posljednjem istraživanju 2013. godine bio je samo 43%) te on trenutno uživa najnižu podršku među ustavnim vrijednostima.¹⁵⁹

Svjesna ovih društveno-političkih trendova, Generaciji obnove aktivno se organizira na polju intelektualno-kulturnog rada, djelujući već godinama u nizu udruga civilnog društva poput udruge Obnova (koja izdaje i istoimeni časopis), udruge Represija i udruge Gromovnik.

¹⁵⁵ „Leo Marić: Zašto mi, a ne oni“

¹⁵⁶ Dijanović, Davor, „Sad il' nikada: Desnica u Hrvatskoj ima povijesnu šansu za ozbiljan politički iskorak“, https://direktno.hr/kolumne/sad-il-nikada-desnica-u-hrvatskoj-ima-povijesnu-sansu-za-ozbiljan-politicki-iskorak-117417/?fbclid=IwAR22G7k3WmbiomRaiLOlZKNEsa_Pu0hfeSZDv6oeoOkHr3W--1qvQTIBEO8 (Pristup: 18.2.2021).

¹⁵⁷ Ilišin, „Paradoksi demokratskog potencijala suvremene generacije mladih, str. 18.

¹⁵⁸ Isto.

¹⁵⁹ Isto. str. 22.

Generacija obnove svjesno radi na radikalizaciji kulturne sfere kroz političko obrazovanje mladih, vodeći se Gramscijevim uputama da ne treba:

prvo, nikada se ne zamarati od ponavljanja sopstvenih argumenata (menjajući im doslovno oblik): ponavljanje je najefikasnije vaspitno sredstvo da bi se delovalo na narodni mentalitet; drugo, raditi neprekidno da bi se intelektualno udigli sve širi narodni slojevi, to jest da bi se uobličio amorfni element mase, što znači raditi na stvaranju elita intelektualaca novog tipa, koje bi izrastale neposredno iz mase, ostajući ipak u kontaktu s njom da bi postale njena „kičma“.¹⁶⁰

„Novost“ koju Generacija obnove donosi u odnosu na ostatak desnice u Hrvatskoj tako je činjenica da, oslanjajući se na Gramscija i intelektualni doprinos Europske nove desnice, naglašavaju ulogu kulturne hegemonije u ostvarivanju političkih uspjeha. U tom je smislu najznačajniji korak u smjeru ostvarivanja kulturne hegemonije bilo pokretanje „Desničara u pubu“, neformalnog okupljanja na kojem se raspravlja o aktualnim društveno-političkim temama iz desne perspektive. Po uzoru na „Skeptike u pubu“ i „Filozofski Caffè“, „Desničari u pubu“ pokrenuti su imajući u vidu tri cilja: političko obrazovanje članova kroz unaprijed zadane materijale i moderirane rasprave, vježbanje javnih izlaganja te socijalizaciju i povezivanje članova Generacije obnove. „Desničari u pubu“ relativno su dobro odjeknuli u nekoliko hrvatskih gradova, održavajući čak 50 susreta u Zagrebu. Još važnije, rasprave su bile dobro posjećene i izvan samog članstva Generacije obnove, čime se osnažio dodir s bazom i proširilo glasačko tijelo.

Kao još jedan od ključnih načina postizanja šire masovne potpore naglašava se važnost medija. Bez obzira na snažan rast popularnosti desnice, retorika koja je zagovarala apsolutnu slobodu govora i tiska nikada nije u potpunosti preuzela *mainstream* medije. Suvremena se desnica tako oslanja na alternativne medije koji se u značajnoj mjeri u Hrvatskoj javljaju tek u posljednjih 10 godina.¹⁶¹ Frano Čirko u „Podcastu Velebit“ čak navodi da, premda ljevica danas još uvijek ima hegemoniju nad *mainstream* medijima, desnica u novim okolnostima širenja interneta preuzima kontrolu, posebice s obzirom na širenje tzv. *memeova* kojim ljevica nije sklona zbog političke korektnosti.¹⁶² Uistinu, s masovnom upotrebom interneta došlo je do potpuno novih utjecaja na dotadašnji smjer razvoja konzervativnih pokreta na Zapadu. Neki od suvremenih desnih pokreta prvo su se formirali kao *online* subkulture, okupljajući se preko niza internetskih foruma. Ono što je počelo kao spontano prebacivanje s *mainstream* medija i

¹⁶⁰Gramsci, Antonio, *Izabrana dela*, Beograd: Kultura, 1959., str. 34.

¹⁶¹2010. pokrenut je portal *dnevno.hr* kao prvi značajan alternativni medij na desnici, a slijedili su *sloboda.hr*, *direktno.hr*, *narod.hr*, *maxportal.hr* itd.

¹⁶²„Podcast Velebit - Čirko: Ako Hrvatska ne odgovori radikalno migranti će ugroziti turističku sezonu“.

grassroots kreiranja internet kulture i alternativnih medija, stvorilo je kutke anonimnosti u kojima se bez posljedica moglo raspravljati o društvenim tabuima i izraziti svoja najradikalnija stajališta.¹⁶³ Neki članovi Generacije obnove tako navode da su se od kasnih 2000-ih godina aktivno okupljali oko foruma fokusiranih na specifične povijesne teme. U vidu nagle popularizacije društvenih mreža, radikalni desničari (i izvan članstva Generacije obnove) dominantno koriste tajne Facebook grupe za raspravu i socijalizaciju.¹⁶⁴

Upravo zbog činjenice da se Generacija obnove također koristi metodama dijeljenja korisnički generiranog sadržaja (*memeova*) te aktivno mobiliziraju i radikaliziraju članstvo putem interneta, domaći ih mediji nazivaju hrvatskom alt-desnicom. Pojam alt-desnice (*alt-right*) osmislio je Richard Spencer, bijeli nacionalist koji je time pokušao okupiti široku skupinu „rasnih realista“ bez korištenja standardne terminologije bjelačke nadmoći ili nacional-socijalizma koji uzrokuju negativne reakcije javnosti.¹⁶⁵ Konkretnije, alt-desničari vjeruju da je bijeli identitet žrtva napada „multikulturalnih sila koje se koriste 'političkom korektnošću' i 'socijalnom pravdom' kako bi potkopale bijele narode i 'njihovu' civilizaciju“.¹⁶⁶ Prema njihovom viđenju tradicionalni konzervativizam i neokonzervativizam pokazali su se preslabima za suočavanje s prijetnjama feminizma (posebice identitarnog diskursa koji je stavljao fokus na emancipaciju manjinskih identiteta), islamizacije, masovnih migracija itd., što je rezultiralo propašću zapadne civilizacije. Sve ove teme javljaju se i u ideologiji Generacije obnove, no alt-desnica prvenstveno se okuplja oko pitanja rase te se u njihovoj ideologiji rijetko spominje koncept nacije, ključan za populističke radikalno desne stranke u Europi. Razlog tome je razlika u temeljnom načinu definiranja nacija – zapadne zemlje u pravilu stavljaju puno veći naglasak na sam status građana nego na etnicitet pripadnika nacije. Zbog relativne homogenosti, u Hrvatskoj rasno pitanje nije posebno istaknuto u ideologiji Generacije obnove, tj. ne smatra se problemom kojeg je potrebno adresirati. Umjesto toga, fokus je na zadržavanju etničke homogenosti, ideala koji je u zapadnim zemljama gotovo potpuno nedostižan, te osiguravanju dominantne pozicije hrvatskog naroda nad manjinama u Hrvatskoj.

Posredstvom globalizacijskih procesa pojedine su lokalno specifične teme ili metode prešle nacionalne i kontinentalne granice te se proširile u drugim političkim kontekstima – mladi u

¹⁶³ Vidi Nagle, Angela *Kill All Normies. The Online Culture Wars from Tumblr and 4chan to the Alt-Right and Trump*, Zero Books, 2017.

¹⁶⁴ Sa sve većim ograničenjima koje nameće Facebook platforma oko govora mržnje velik se dio radikalnih desničara prebacuje na rusku mobilnu aplikaciju Telegram.

¹⁶⁵ Bar-On, Tamir, „Richard B. Spencer and the Alt-Right“, u: Sedgwick, Mark (ur.), *Key Thinkers of the Radical Right. Behind the New Threat to Liberal Democracy*, Oxford University Press, 2019.

¹⁶⁶ Mudde, *The Far Right Today*, str. 54.

Hrvatskoj su „zbog pripadnosti forumskoj zajednici usvojili američku političku simboliku“.¹⁶⁷ Tako se Generacija obnove pri dijeljenju korisnički generiranog sadržaja povremeno koristila i alt-desničarskom simbolikom, poput „žapca Pepea“, crtanog lika koji se posljednjih godina sve više veže uz dijeljenje rasističkog i antisemitskog sadržaja.¹⁶⁸ Međutim, premda postoje određene sličnosti, teško je pokazati da se u slučaju Generacije obnove uistinu radi o specifičnoj manifestaciji alt-desnice u hrvatskom društveno-političkom kontekstu. Prvenstveno, u slučaju Generacije obnove u potpunosti izostaje osjećaj kolektivnog identiteta ključan za postojanje supkulture, premda neki članovi jesu prisutni na alt-desničarskim kucima interneta. Riječima Frane Čirka: „da hoću bit' *alt-right*, ne možeš bit' *alt-right* u Hrvatskoj.“¹⁶⁹ Tako pri osnivanju Generacije obnove njeni članovi nisu imali namjeru formalizirati neki hrvatski alt-desničarski pokret i uvesti ga u sferu politike, već biti alternativa postojećoj desnici, fokusirajući se na one teme za koje su smatrali da još nisu adekvatno adresirane i u *političkom*, a ne isključivo kulturnom prostoru.

Pored pitanja identiteta, temeljna je razlika i u činjenici da, kao prvenstveno *online* fenomen, alt-desnica nema stabilnu organizacijsku strukturu, razrađene strategije ni jasno formirane zajedničke ciljeve te je veoma rijetko potaknula uspješna okupljanja. S druge strane, premda i Generacija obnove djeluje oslanjajući se na snažne veze s desnom subkulturom u Hrvatskoj, ona je registrirana kao politička stranka te ima statut, jasno definiranu hijerarhijsku i organizacijsku strukturu, financijski plan i program rada. Time što se kandidira na političkim izborima Generacija obnove prihvaća pravila demokratske političke igre. Za razliku od toga, alt-desnica potpuno odbacuje tradicionalne metode djelovanja kroz političke stranke i institucije (iznimka je, naravno, davanje podrške Donaldu Trumpu), te se fokusira isključivo na suprotstavljanje socijalnom progresivizmu, tj. na uspostavljanje desničarske kulturne hegemonije. Ovakvo prihvaćanje institucionalne političke igre znači da je Generacija obnove, za razliku od alt-desnice, nesklona nasilnim metodama, transgresijama ili nepoštivanju zakona i reda.

Kada bi se povukle paralele alt-desnici u Europi, ona bi po formi više sličila identitarnim pokretima poput Generacije identiteta – paneuropskog krajnje desnog pokreta utemeljenog na nasljeđu Europske nove desnice.¹⁷⁰ Općenito, paneuropski identitarni pokreti naglašavaju

¹⁶⁷ Klindžić, „Kako je internet regrutirao novu generaciju fašista“.

¹⁶⁸ Anti-defamacijska liga karakterizira lik žapca Pepea kao potencijalni simbol mržnje. Vidi: „Pepe the Frog“, <https://www.adl.org/education/references/hate-symbols/pepe-the-frog> (Pristup: 15.3.2021).

¹⁶⁹ Intervju s Franom Čirkom.

¹⁷⁰ Mudde, *The Far Right Today*, str. 80.

ugroženost europskog kulturnog nasljeđa i inzistiraju na borbi protiv islamizacije Europe i obnavljanju nataliteta i identiteta europskih nacija.¹⁷¹ Međutim, i u ovom je slučaju potrebno naglasiti da su se ova dva fenomena razvila odvojeno, u različitim društveno-političkim okolnostima, premda dijele veliki dio ideoloških stavova. Osim toga, identitarni pokreti češće su kao metodu protesta koristili okupiranje javnih prostora ili direktno blokiranje ljevičarskih akcija, umjesto dominantne *online* prisutnosti koju vidimo kod alt-desnice. U Generaciji obnove naglašavaju da nisu podružnica Generacije identiteta, premda postoje članovi koji su u intervjuima svjedočili da su upravo tim putem informirani o aktivnosti Generacije obnove. Međutim, osim sličnosti u imenu i dijeljenog ideološkog sadržaja, ne postoje nedvojbene poveznice između Generacije obnove i Generacije identiteta, a članovi stranke negiraju postojanje suradnje. U konačnici, moglo bi se zaključiti da Generacija obnove posuđuje i od identitarnih pokreta i od alt-desnice, ali ne čini njihov produžetak u hrvatskom društveno-političkom kontekstu.

¹⁷¹ Isto.

6. Zaključak

Populistička radikalna desnica, kao što je već navedeno, temelji ponudu na „sigurnosti“ – od migranata, od ljevičara, od uhljeba, od europskih elita, od krize identiteta, od modernosti, od nesigurnosti same. U tom smislu, radikalno desni glasači u potrazi su za sigurnošću i stabilnošću – kao radnika, roditelja, djece, Hrvata i katolika. Mobilizaciju na temelju ovih sentimenata, koji čine stabilan element među hrvatskim biračkim tijelom, još je od 90-ih godina poticao HDZ. Međutim, početak pregovora o pristupanju Hrvatske Europskoj uniji podrazumijevao je promjenu njihove političke strategije i posljedično pozicioniranje stranke na desnom centru. Pravaške stranke, koje se mogu smatrati začetnicima populističke radikalne desnice u Hrvatskoj, zbog svojih unutarnjih razmirica, kao i zbog nepopularnosti reakcionarne retorike tijekom pokušaja približavanja Zapadu, nisu ostvarivale značajne političke uspjehe. Nakon loših rezultata koje su te stranke postigle na parlamentarnim izborima 2016. godine otvorio se prazan prostor na krajnjoj desnici, no on je veoma brzo popunjen kroz opće skretanje udesno i odvajanje pojedinaca od *mainstream* desnice u Hrvatskoj.

Generacija obnove, osnovana s konkretnom namjerom da popuni ovaj politički prostor i postane relevantnom alternativom tzv. staroj desnici, u četiri godine djelovanja nije uspjela u mobilizaciji šireg glasačkog tijela. Svjesni ove činjenice, članovi Generacije obnove na parlamentarnim su izborima pokušali ostvariti bolje rezultate koaliranjem s drugim neuspješnim populističkim radikalno desnim strankama poput Neovisnih za Hrvatsku i Hrvatske stranke prava. Pokušaj je to ponovnog ujedinjenja radikalne desnice o kojem se, prema iskazima kazivača, sve više priča.¹⁷² Osnivanje Generacije obnove, dakle, koliko god se želi oslikati kao sukob sa „starom desnicom“, predstavlja nastavak istih onih političkih trendova koji predstavljaju dominantan obrazac od samog nastanka hrvatske države.

Širenje radikalne desnice u Hrvatskoj u tome se smislu ne smije svoditi na anomaliju koja se javlja kao rezultat krize, podrazumijevajući tako da radikalno desni populistički stavovi ne bi postojali u „normalnim“ uvjetima. Općenito govoreći, izborni uspjesi nacionalističke desnice od 1980-ih naovamo i prodiranje sociokulturnih tema u *mainstream* mora se promatrati i kao rezultat činjenice da je „njihova ideološka ponuda znala odgovoriti na potražnju, usmjeriti je i

¹⁷² U ovim pričama ne sudjeluju članovi Domovinskog pokreta i Mosta. Prema iskazima nekih kazivača jedino što je spriječilo ujedinjavanje stranaka Neovisni za Hrvatsku i Generacije obnove prije parlamentarnih izbora bila je pandemija koronavirusa koja je ograničila mogućnosti okupljanja na stranačkim skupštinama.

povećati“.¹⁷³ Na isti način, Generacija obnove svjesno i strateški pokušava iskoristiti krizu identiteta i krizu demokracije da bi se probila u novootvorenom političkom prostoru. Dapače, pokušaj preraspodjele političkih pozicija, preispisivanja moralnih granica i potenciranje novih društvenih rascjepa na agendi je svih populističkih radikalno desnih stranaka.¹⁷⁴ Međutim, specifičnost Generacije obnove na hrvatskoj političkoj sceni sastoji se u tome da kao jednu od temeljnih političkih strategija uzima uspostavljanje desne kulturne hegemonije, na temelju kojeg se širenje masovne potpore može manifestirati i u kulturnoj i u socijalnoj, umjesto samo u političkoj sferi. Njihov se politički uspjeh, na temelju toga, ne može mjeriti isključivo izbornim rezultatima, već i širim utjecajem na opću radikalizaciju društva.

Oslanjajući se na Gramscija, suvremeni konzervativci pokušavaju iskoristiti činjenicu da ljudi mogu uvjetovati društvene odnose i političko vrijeme – ako ljevičari mogu potaknuti ljude da ruše režim, onda i oni sami mogu potaknuti mase da ga održavaju. Ovo je zadatak desnog populizma: apelirati na mase bez remećenja moći elita i, još konkretnije, iskoristiti njihovu snagu u svrhu ojačavanja i obnavljanja moći elita. Suvremeni konzervativizam tako pobjeđuje ljevicu na njenom vlastitom polju i njihovim vlastitim metodama. „U tome je poanta, konzervativizam se adaptira i usvaja, često nesvjesno, jezik demokratske reforme u svrhu hijerarhije“.¹⁷⁵ Preuzimanjem novog govora, korištenjem novih medija i potencijala mase, stvara se slika konzervativizma kao modernog i novog, a ne starog i ustajalog režima.

Mijenjanje retorike s obzirom na strateške ciljeve stranke i potencijalne saveznike te plesanje na granici između klasičnog i „sigurnog“ konzervativizma i radikalizacije do ekstrema predstavlja *modus operandi* suvremene radikalne desnice. Generacija obnove pritom, osim potencijala za daljnju radikalizaciju, koja bi sačuvala ideološku čistoću i postojeće glasačko tijelo, ima potencijal i za eventualno atrofiranje kroz koalicije s centrističkim ili umjereno desnim strankama. Paxton naglašava da je povijesne fašizme oblikovao politički prostor u kojem su rasli, kao i savezništva (...), a nove suvremene inačice bile bi pod jednakim utjecajima“.¹⁷⁶ Trenutno, marginalnost Generacije obnove i njihova nemogućnost da postanu predstavnicima određenih glasačkih skupina, a kamoli masa, znači da stranka samostalno ne predstavlja značajnu prijetnju. Politički angažman na ljevici tako se treba fokusirati na same metode djelovanja i mobilizacije masa kojima se koristi radikalna desnica kako bi se

¹⁷³ Taguieff, *Osveta nacionalizma. Neopopulisti i ksenofobi u napadu na Europu*, str. 26.

¹⁷⁴ Gidron, Noam i Bonikowski, Bart, „Varieties of Populism: Literature Review and Research Agenda“, *Weatherhead Working Paper Series*, No. 13-0004, 2013.

¹⁷⁵ Robin, *The Reactionary Mind. Conservatism from Edmund Burke to Sarah Palin*, str. 85.

¹⁷⁶ Paxton, *The Anatomy of Fascism*, str. 180.

onemogućilo daljnje skretanje udesno te preokrenuli temelji za radikalno desne apele. U tom smislu, neutemeljeno prozivanje Generacije obnove za fašizam onemogućava nas da fenomen rasta krajnje desnice objasnimo kao rezultat suvremenih historijskih uvjeta: krize demokracije, globalizacije i socijalne nesigurnosti neoliberalizma. Rješenje tako nije performativno zagovaranje antifašizma i prazna borba protiv suvremenih fašista, već suočavanje s ekonomskom i političkom situacijom u svijetu, tj. s razlozima zbog kojih uopće postoji potražnja za krajnjom desnicom te izgradnja adekvatne ponude na ljevici.

7. Popis literature

1. Akkerman, Tjitske, de Lange, Sarah L. i Rooduijn, Matthijs (ur.), *Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe. Into the Mainstream?*, Routledge, London i New York, 2016.
2. Bar-On, Tamir, „Richard B. Spencer and the Alt-Right“, u: Sedgwick, Mark (ur.), *Key Thinkers of the Radical Right. Behind the New Threat to Liberal Democracy*, Oxford University Press, 2019.
3. Carter, Elisabeth, „Right-wing extremism/radicalism: reconstructing the concept“, *Journal of Political Ideologies*, 23 (2), 2018, str. 157-182.
4. Della Porta, Donatella i Diani, Mario, *Social Movements. An Introduction*, Blackwell Publishing, 2006.
5. Della Porta, Donatella i Keating, Michael „Introduction“, u: Della Porta, Donatella i Keating, Michael (ur.), *Approaches and Methodologies in Social Sciences. A Pluralist Perspective*, Cambridge University Press, 2008, str. 1-16.
6. Gidron, Noam i Bonikowski, Bart, „Varieties of Populism: Literature Review and Research Agenda“, *Weatherhead Working Paper Series*, No. 13-0004, 2013.
7. Gramsci, Antonio, *Izabrana dela*, Kultura, Beograd, 1959.
8. Hobsbawm, Eric, „Introduction: Inventing Traditions“ u: Hobsbawm, Eric i Ranger, Terence (ur.), *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press, 1983, str. 1-14.
9. Hobsbawm, Eric, *Nacije i nacionalizam. Program, mit i stvarnost*, Novi liber, Zagreb, 1993.
10. Ilišin, Vlasta, „Paradoksi demokratskog potencijala suvremene generacije mladih“, u: Vlasta Ilišin et al. (ur.), *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Zagreb, 2015, str. 15-45.
11. Kopytowska, Monika (ur.), *Contemporary Discourses of Hate and Radicalism accross Space and Genres*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam i Philadelphia, 2017.
12. Laclau, Ernesto *On Populist Reason*, Verso, London i New York, 2005.
13. Mammone, Andrea, Godin, Emmanuel i Jenkins, Brian (ur.), *Varieties of Right-Wing Extremism in Europe*, Routledge, London and New York, 2013.

14. Meiksins Wood, Ellen „Društvena i politička misao. Socijalna historija političke teorije“, *Čemu: časopis studenata filozofije*, 13 (24), 2016, str. 49-95.
15. Mudde, Cas „Right-wing extremism analyzed: a comparative analysis of the ideologies of three alleged right-wing extremist parties (NPD, NDP, CP’86)“, *European Journal of Political Research*, 27 (2), 1995, str. 203-224.
16. Mudde, Cas, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge University Press, 2007.
17. Mudde, Cas, „The Populist Radical Right: A Pathological Normalcy“, *West European Politics*, 33 (6), 2010, str. 1167-1186.
18. Mudde, Cas *The Far Right Today*, Polity Press, Cambridge, 2019.
19. Nagle, Angela, *Kill All Normies. The Online Culture Wars from Tumblr and 4chan to the Alt-Right and Trump*, Zero Books, 2017.
20. Obućina, Vedran, „Radikalno desne stranke u bivšim komunističkim državama: izazovi liberalnoj demokraciji ili socioekonomski protest“, *Anali hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*, 8 (1), 2011, str. 93-105.
21. Paxton, Robert, *The Anatomy of Fascism*, Vintage Books, New York, 2004.
22. Robin, Corey, *The Reactionary Mind. Conservatism from Edmund Burke to Sarah Palin*, Oxford University Press, 2011.
23. Sunić, Tomislav, *Europska nova desnica*, Hasanbegović, Zlatko, Zagreb, 2009.
24. Taguieff, Pierre-André, *Osveta nacionalizma. Neopopulisti i ksenofobi u napadu na Europu*, TIM Press, Zagreb, 2017.
25. Vennesson, Pascal „Case Studies and Process Tracing: Theories and Practices“, u: Della Porta, Donatella i Keating, Michael (ur.), *Approaches and Methodologies in Social Sciences. A Pluralist Perspective*, Cambridge University Press, 2008, str. 223-239.
26. Von Mering, Sabine i Wyman McCarty, Timothy (ur.), *Right-Wing Radicalism Today. Perspectives from Europe and the US*, Routledge, London i New York, 2013.
27. Wolfreys, Jim, „The European extreme right in a comparative perspective“, u: Andrea Mammone, Emmanuel Godin i Brian Jenkins (ur.), *Varieties of Right-wing Extremism in Europe*, Routledge, London i New York, str. 19-37.
28. Wood, Neal, „The Social History of Political Theory“, *Political Theory*, 6 (3), 1978, str. 345-367.

Čirko, Frano, „Vlada zataškava prihvaćanje ilegalnih migranata u Hrvatsku“, http://generacijaobnove.hr/vlada-zataskava-prihvacanje-ilegalnih-imigranata-hrvatsku/?fbclid=IwAR0mf4HFeDl6JyCc_aYA7BSdjeyxJpJvuBCuuLUYbfKAtV_FFZ-kKS3I7fA (Pristup: 17.1.2021).

Dijanović, Davor, „Pred vukovarskom žrtvom mora ustuknuti svako malodušje i pasivnost, Hrvati su narod pobjednika“, <https://direktno.hr/kolumne/pred-vukovarskom-zrtvom-mora-ustuknuti-svako-malodusje-i-pasivnost-hrvati-su-narod-pobjednika-104595/> (Pristup:18.1.2021).

Dijanović, Davor, „Iz hermafroditske veze Istanbula i Marakeša može se izroditi jedino čudovište koje će do kraja pokopati zapadnu civilizaciju“ https://direktno.hr/kolumne/iz-hermafroditske-veze-istanbula-i-marakesa-moze-se-izroditi-jedino-cudoviste-koje-ce-do-kraja-pokop-143513/?fbclid=IwAR0p5jwBbUA1QD4inMRcY7TkNfnHTDhkXIUoEVel-uj5I6e6_PZ0MoTBl50 (Pristup:18.1.2020).

Dijanović, Davor, „Istanbulska konvencija je dijete kulturmarksizma kojemu je cilj uništenje tradicionalne obitelji“, <https://direktno.hr/kolumne/istanbulska-konvencija-dijete-kulturmarksizma-kojemu-cilj-unistenje-tradicionalne-obitelji-103199/?fbclid=IwAR1g37ZBpU3FJnpR7RUMu5lZkh7UVYp33kF5LNAxr0Toa7CkA4nguukQpfM> (Pristup: 18.1.2021).

Dijanović, Davor, „Brisanje pojma o nacionalnoj državi dovelo je do jačanja suverenističkih opcija kao samoobrambenog refleksa“, https://direktno.hr/kolumne/brisanje-pojma-o-nacionalnoj-drzavi-dovelo-je-do-jacanja-suverenistickih-opcija-kao-samoobrambenog-refleksa-151450/?fbclid=IwAR2R03sSJEy8isu7A0IrAfzFswDh_dn86Py5WJleG-Eq-LI0DfR84fjOtT8 (Pristup: 20.1.2021).

Dijanović, Davor, „Jaka hrvatska vojska najbolji je jamac stabilnosti i mira na tzv. Zapadnom Balkanu – potvrdila Oluja“, https://direktno.hr/kolumne/jaka-hrvatska-vojska-najbolji-jamac-stabilnosti-i-mira-tzv-zapadnom-balkanu-potvrdila-oluja-171891/?fbclid=IwAR1ASVEcDS4egPN0_pG_PPIfQMms5tVW8-Krg54731mVtYlWtyfRd9EBff8 (Pristup:18.2.2021).

Dijanović, Davor, „Nezadovoljstvo europskim tzv. elitama vidljivo je i u jačanju desnih, antisistemskih i tzv. populističkih stranaka diljem Europe“, <https://direktno.hr/kolumne/nezadovoljstvo-europskim-tzv-elitama-vidljivo-je-i-u-jacanju->

desnih-antisistemskih-i-tzv-populistickih-stranaka-diljem-europe-144113/?fbclid=IwAR0p5jwBbUA1QD4inMRcY7TkNfnHTDHkXIUoEVel-uj5I6e6_PZ0MoTBl50 (Pristup: 18.2.2021).

Dijanović, Davor, „Nova migracijska kriza: 2020. godine Orbán više nije desničarsko strašilo, nego mainstream“, https://direktno.hr/kolumne/nova-migracijska-kriza-2020-godine-orban-vise-nije-desnicarsko-strasilo-nego-mainstream-185032/?fbclid=IwAR0P21mn035gTrP5hUEaQ87Xa7__CHr4etGn4fI4hh_KYEMqFGt3QLQp2FQ (Pristup: 18.1.2021).

Dijanović, Davor, „Kapitalizam je loš i pokvaren sustav? Da, ali koja je alternativa?“, https://direktno.hr/kolumne/kapitalizam-los-i-pokvaren-sustav-da-koja-alternativag-78177/?fbclid=IwAR0VSAAJLARG_LpzKWOSmd4bH9q9euHe21yg5LSK0YMm6dotvqrk1EEN7Vw#.WLu5hX9ZuCW.facebook (Pristup: 18.2.2021).

Dijanović, Davor, „Sad il' nikada: Desnica u Hrvatskoj ima povijesnu šansu za ozbiljan politički iskorak“, https://direktno.hr/kolumne/sad-il-nikada-desnica-u-hrvatskoj-ima-povijesnu-sansu-za-ozbiljan-politicki-iskorak-117417/?fbclid=IwAR22G7k3WmbiomRaiLOlZKNEsa_Pu0hfeSZDv6oeoOkHr3W--1qvQTlBEO8 (Pristup: 18. 2.2021).

„Ekstremno desni militantni pokret Azov tijesno surađuje s hrvatskom desnicom: U Zagrebu planiraju osnovati svoju 'legiju stranaca'“, <https://net.hr/danas/svijet/ekstremno-desni-militantni-pokret-azov-tijesno-suraduje-s-hrvatskom-desnicom-ove-jeseni-u-zagrebu-planiraju-osnovati-svoju-legiju-stranaca/> (Pristup: 19.3.2021).

Emisija „90 minuta“, *Mreža tv*, https://www.youtube.com/watch?v=PAxh8LuRaNo&fbclid=IwAR3IKhK1WEzSCRySoTsZcrbs4k_9VMV1PcRf9EfBP7E-1tc2reQZ70XHzuk (Pristup: 18.2.2021).

Emisija „Bujica“, *Z1*, 05.11.2018. https://www.youtube.com/watch?app=desktop&fbclid=IwAR1DtSNf-9OVh4i8MvHMOSeaR8mZb_UtyisLhAt4SHy7Lw5cIewe8StmAve&v=muuIwqR8F6A&feature=youtu.be (Pristup: 20.1.2021).

Emisija „Bujica“, *Z1*, 12.2.2020. <https://generacijaobnove.hr/davor-dijanovic-u-bujici-klijentelisticki-monstrum-tjera-ljude-iz-hrvatske/> (Pristup: 24.1.2021).

Emisija „Elipsa“, *Mreža Tv*,

https://www.youtube.com/watch?v=XPzDYT0MzSE&fbclid=IwAR0exjuIAPg0tHabX9IzbtYqbNavrfjhSrfnmkq3ahtTKl_P0pGT0VO0vx4 (Pristup: 23.1.2021).

Emisija „Klopka“, *SB TV*,

https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=92csgAvWUAw&fbclid=IwAR0bsMUVBto0I80K7vpH6mv_suJW5ynih3x-V72gnFbTFVGKymISzeyRQCQ (Pristup: 20.1.2021).

Emisija „Crvena linija“, *N1*, <https://ba.n1info.com/video/crvena-linija/a349101-crvena-linija-zasto-su-mladi-u-regionu-radikalniji-od-svojih-roditelja/> (Pristup: 18.2.2021).

„Frano Čirko za Alfahir.hu: „Očekujem da će 'Unija plaća' imati veliku potporu u Hrvatskoj”“, http://generacijaobnove.hr/frano-cirko-alfahir-hu-ocekujem-da-ce-inicijativa-unija-placa-imati-veliku-potporu-hrvatskoj/?fbclid=IwAR0K40DSMzkX7TBL_kJSDcKzwxcDyip_pdbpgo4UQB-8cDq48c-cPpkjwdg (Pristup: 20.1.2021).

„Generacija obnove (GO!) o svojim ciljevima“, http://www.hkv.hr/razgovori/26462-generacija-obnove-go-zelimo-poslati-poruku-nasim-generacijama-u-zemlji-i-inozemstvu-niste-sami.html?fbclid=IwAR1Twz9VU2pB6Q_xZ8BNDydsIvCl2RRCQDvt4pG2aokMXnIvM9kjFdKep0k (Pristup: 19.1.2021).

„Generacija obnove izlazi na izbore u Zagrebu: 'Mi svoju budućnost vidimo u gradu u kojem smo odrasli!'“, <https://generacijaobnove.hr/generacija-obnove-izlazi-izbore-zagrebu-svoju-buducnost-vidimo-gradu-kojem-smo-odrasli/> (Pristup: 18.2.2021).

„Generacija obnove podupire inicijative „Istina o Istanbulskoj“ i „Narod odlučuje“, <http://generacijaobnove.hr/generacija-obnove-podupire-inicijative-istina-o-istanbulskoj-i-narod-odlucuje/?fbclid=IwAR3XnrXrFosm2ZcGLR19JO07Yc8pzTqjCwy5Gm6yr4gQnDYqcFJcbZCm6h0> (Pristup: 23.1.2021).

Generacija obnove ispred HZZ-a prosvjedovala protiv subvencija za imigrante“, <https://generacijaobnove.hr/generacija-obnove-ispred-hzz-a-prosvjedovala-protiv-subvencija-za-imigrante/> (Pristup: 18.1.2021).

Gerra, Vanessa i Dusan, Stojanovic. „Far Right, even racist views go mainstream in Central Europe“, <https://apnews.com/article/3861bc14ddaf46528007919491e7820a> (Pristup: 18.2.2021).

Gradsko izborno povjerenstvo grada Zagreba, „Rezultati izbora za mjesnu samoupravu“ (21.5.2017.), <https://www.zgizbori.hr/arhiva-izbora/#/app/mjesna-samouprava-2017> (Pristup: 23.12.2020).

Filipović, Miroslav, „Skandalozan tvit izbornog kandidata: 'Kako lijevoliberalne kur*e i pede*i misle da će pošten čovjek prihvatiti njihov spin.'“, <https://net.hr/danas/hrvatska/skandalozan-tvit-izbornog-kandidata-kako-lijevoliberalne-kure-i-pedei-misle-da-ce-posten-covjek-prihvatiti-njihov-spin/> (Pristup: 19.3.2021).

„How is Hungary's far right changing?“ <https://www.aljazeera.com/news/2017/12/12/how-is-hungarys-far-right-changing> (Pristup: 18.2.2021).

„Hrvati Herceg-Bosne imaju pravo na samoodređenje“, http://generacijaobnove.hr/hrvati-herceg-bosne-imaju-pravo-samoodredenje/?fbclid=IwAR3RX_MeSGcen_ABuFc6TpeumXmroGOyzGAd-By73BF4NmkQ8X8EicrfYjk (Pristup: 19.1.2021).

Klindžić, Dora, „Kako je internet regrutirao novu generaciju fašista?“, https://www.bilten.org/?p=27257&fbclid=IwAR0jRaV99EHAb6AsQq073AMa5h-dHaxeUbcWu3_D8dIIIRIb6oOp9XE4bWtg (Pristup: 18.2.2021).

„Konačni rezultati izbora“, <https://www.izbori.hr/sabor2020/rezultati/1/> (Pristup: 23.12.2020).

Kuzmanić, Ana, „Fašizam u Europi. Kako to?“, <https://www.h-alter.org/vijesti/fasizam-u-europi-kako-to> (Pristup: 29.10.2020).

„Leo Marić: Zašto mi, a ne oni“, <https://generacijaobnove.hr/leo-maric-zasto-mi-a-ne-oni/?fbclid=IwAR3I8kxhdDpvf6-5kocmfrGJ790q1zhzLngH71nSXx-M9kg9YyN5iC-0ogE> (Pristup: 18.2.2021).

„'Mi ostajemo!': Generacija obnove sa zagrebačkih kolodvora krenula u borbu za ostanak mladih u Hrvatskoj“, http://generacijaobnove.hr/generacija-obnove-zagrebackih-kolodvora-krenula-borbu-ostanak-mladih-hrvatskoj/?fbclid=IwAR0K40DSMzkX7TBL_kJSDcKzwxcDyip_pdbpgo4UQB-8cDq48c-cPpkjwdg (Pristup: 18.2.2021).

„Neo-Fascism on the Rise in Croatia, Council of Europe Finds“, <https://www.dw.com/en/neo-fascism-on-the-rise-in-croatia-council-of-europe-finds/a-43792245> (Pristup: 29.10.2020).

Strickland, Patrick „Croatia's 'alt-right': A dangerous group on the margins.“, <https://www.aljazeera.com/news/2018/3/17/croatias-alt-right-a-dangerous-group-on-the-margins> (Pristup: 18.2.2021).

„Pepe the Frog“, <https://www.adl.org/education/references/hate-symbols/pepe-the-frog> (Posljednji pregled 15.3.2021).

„Podcast Velebit. Čirko: Ako Hrvatska ne odgovori radikalno migranti će ugroziti turističku sezonu.“,

https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=sfwrAJJ1lqM&fbclid=IwAR0K6mnJuHhNpEyi9bAT_I7StFj9hLAIYeS3bWJzesh0O9EZqT2Sh70cKH4 (Pristup: 19.1.2021).

„Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske“, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_73_1772.html (Pristup: 18.2.2021).

„Temeljna načela“, <http://generacijaobnove.hr/1/temeljna-nacela/> (Pristup: 17.1.2021).

„U sjedištu krajnje desnice. Hrvatska čista stranka prava – kolijevka domoljuba ili inkubator ekstremista?“, <https://www.jutarnji.hr/globus/u-sjedistu-krajnje-desnice-hrvatska-cista-stranka-prava-%E2%80%93-kolijevka-domoljuba-ili-inkubator-ekstremista-31858> (Pristup: 18.2.2021).

https://www.izbori.hr/site/UserDocsImages/Izbori_izvjesca/2017_lokalni/Z08_PRIMORSKO_GORANSKA_ZUPANIJA.pdf (Pristup: 23.12.2020).

<https://www.digitalnewsreport.org/survey/2020/croatia-2020/> (Pristup: 30.10.2020).